

SISEKAITSEAKADEEMIA

a

Eda Sieberk

POLITSEIEETIKA:
TEOORIA JA PRAKTIKA

SISEKAITSEAKADEEMIA
ESTONIAN ACADEMY OF SECURITY SCIENCES

POLITSEIEETIKA:
TEORIA JA PRAKTIKA

SISEKAITSEAKADEEMIA
ESTONIAN ACADEMY OF SECURITY SCIENCES

Eda Sieberk

POLITSEIEETIKA:
TEOORIA JA PRAKTIKA

Paikuse 2015

Retsensent: Joosep Kaasik
Keeletoimetaja: Siiri Soidro
Küljendaja: Ivi Piibeleht

© Sisekaitseakadeemia, 2015
www.sisekaitse.ee

ISBN 978-9985-67-248-8 (pdf)

SISUKORD

EESSÕNA	7
1. EETIKA, MORAAL, VÄÄRTUSED	8
1.1. Eetika olemus ja liigid	8
1.2. Moraali olemus, seosed religiooni- ja õigusnormidega	15
1.2.1. Politseiametnike moraalitõekspidamised (praktiline ülesanne).....	22
1.3. Väärtuse olemus ja tähendus politseitöös	23
1.3.1. Isiklikud väärtushinnangud (praktiline ülesanne)	27
1.3.2. Väärtuste, vooruste ja hoiakute tähtsus (praktiline ülesanne)	28
1.4. Eetilise käitumise mudelid	30
1.4.1. Eetiliste dilemmade lahendamine (praktiline ülesanne) ...	34
2. POLITSEI ROLL ÜHISKONNAS	44
2.1. Politsei missioon ühiskonnas.....	44
2.1.1. Tulevikuvision (praktiline ülesanne).....	46
2.2. Eetika roll muutavas ühiskonnas	47
2.2.1. Politsei ja üldsus (praktiline ülesanne)	48
2.3. Eetika- ja õigusnormide tähendus politseitöös	50
2.3.1. Riiklikud ja rahvusvahelised politseieetika standardid (praktiline ülesanne).....	51
3. EETIKA POLITSEIORGANISATSIOONIS JA IGAPÄEVASES POLITSEITÖÖS	53
3.1. Ebaeetilise käitumise olemus	53
3.1.1. Isiklik ja ametialane kokkupuude eetikaga (praktiline ülesanne).....	55

3.1.2. Milleks hüljata eetikastandardid? (praktiline ülesanne)....	58
3.2. Mitteametlike reeglite tähendus.....	60
3.2.1. Organisatsioonikultuuri mõju eetilisele käitumisele (praktiline ülesanne).....	61
3.2.2. Rollivahetus (praktiline ülesanne).....	64
3.2.3. Politsei väärkäitumise juhtumite analüüs (praktiline ülesanne).....	65
VIIDATUD ALLIKATE LOETELU	67
TABELITE JA JOONISTE LOETELU.....	68

LISAD

Lisa 1. Õiguskaitseametnike käitumiskoodeks	70
Lisa 2. Politseiametniku käitumiskoodeks.....	71
Lisa 3. Eesti õiguskaitseametnike eetikareglid	74
Lisa 4. Ametnikueetika nõukogu tööpõhimõtted.....	75

EESSÕNA

Eetika on valdkond, mis puudutab igaüht: mida ütleme ja mida ütlemata jätame, mida teeme ja mida tegemata jätame, mida väärtustame ja mida mitte.

Käesolev õppematerjal on välja kasvanud kutse-eetika loengutest politsei- ja piirivalvekolledžis. Suurima tõuke loengumaterjali kirjapanekuks andsid üliõpilased, kellel puudub senini kompaktne eetikaalane õppevahend. Suur osa materjalist on sündinud koostöös õppijatega. Õppevahend on mõeldud kasutamiseks kutse- ja kõrgharidusõppes.

Selle õppematerjali eesmärk on laiendada teadmisi eetikast, moraalist ja väärtustest ning aidata süvendada politseitöö häid tavasid ja kehtivaid väärtusi. Käsitlemist leiavad teemad, mida saab rakendada nii kõigis eluvaldkondades kui ka kutsetöös. Õppematerjal koosneb kolmest peatükist, mis jagunevad teoreetilisteks ala- ja praktilisteks alampeatükkideks. Teoreetiliste teadmiste omandamist saab kontrollida mitmesuguste praktiliste ülesannetega, mis moodustavad õppematerjalist suure osa.

Iga politseiametniku jaoks on tähtis teenida oma riiki ausalt, toimida töösituatsioonides professionaalselt ja õiglaselt. Eetiliste dilemmade lahendamise nõuab lisaks seaduse väga heale tundmisele ka eetikaprinsiipide teadmist ja oskust neid reaalses olukorras rakendada. Õppevahendis näidetena esitatud politseieetika valdkonna keerulised juhtumid on pärit tegelikkusest ja üheski neist ei ole pooleliolevat kohtuvaidlust. Loodetavasti pakuvad kirjeldatud juhtumid politseitööd alustavale inimesele küllega mõtlemisainet.

Avastamisrõõmu soovides
Eda Sieberk

1. EETIKA, MORAAL, VÄÄRTUSED

Esimeses peatükis räägitakse eetika tähendusest ja liikidest, mõjust käitumisele. Samuti vaadeldakse selles peatükis moraali olemust, moraali-, religiooni- ja õigusnormide seost ja mõju igapäevaelule. Selles peatükis käsitletakse ka politseitoos olulisi väärtusi ja eetilise käitumise erinevaid mudeleid ning tutvutakse eetiliste dilemmade lahendamise võimalustega.

1.1. Eetika olemus ja liigid

Eetika mõistmiseks on tähtis teada mõisteid ning nende erinevaid ja sünonüümseid tähendusi.

Igapäevases tähenduses kasutatakse mõisteid „eetika”, „moraal” ja „kõlb-lus” sünonüümidenä. Sõna „moraal” saab peaaegu alati asendada sõnaga „eetika”, kuid vastupidine asendus ei ole korrektne. Kui kasutatakse sõna „eetika”, siis räägitakse enamasti heast ja halvast, õigest ja valest valikust, teost, käitumisest. Eetika on üks moraalifilosoofia haru, mis tegeleb küsimusega, kuidas peaksime elama (Pojman 2005: 18). Kitsamas tähenduses on eetika (ka moraalifilosoofia, normatiivne filosoofia) valdkond, mis mõtestab konkreetsete moraalinähtuste esinemist, käsitleb valiku tegemist hea ja halva vahel.

Eetika tuleneb kreeka keelsest sõnast *ēthos*, mis tõlkes tähendab tava, kommet. Vähemalt sama tuntud ja palju kasutatust leiab sõna „moraal”, mis tuleneb sõna *ēthos* ladinakeelsest vastest *mos* (mitmuses *mores*, omadussõnana *moralis*). (Aavik, Keerus, Lõuk, Nõmper, Pevkur 2007: 11)

Eetika ristiisaks peetav Aristoteles (384–322 eKr) on avaldanud arvamust, et eetika eesmärk ei ole mitte teadmised, vaid käitumine. Inimesed ei

õpi eetikat mitte seepärast, et teada saada, mis on voorus (kõlblus), vaid seepärast, et saada vooruslikeks ehk kõlbelisteks inimesteks. (Laanemäe 2000: 5) Aristoteles eraldas esimesena eetika kui praktilise õpetuse ülejäänud filosoofiast. Hea elu tähendab õnnelikku elu (Tuulik 2008: 95). Seda, kuidas elada hästi ja jõuda õnneni, selgitavad filosoofid oma arusaamadest lähtuvalt. Tark inimene teeb oma valikud ise. Platoni õpetuse järgi tähendab õnnelikult ja hästi elamine seda, et tuleb hoolitseda hinge täiuslikkuse eest. Inimhing moodustab hierarhilise süsteemi: madalamad on himud (joogi- ja söögiisu, suguiha), mis on loomadega ühised. Järgmise astme moodustavad keerukamad emotsioonid ja kujutlusvõime ning kõige kõrgemal paikneb mõistus ehk intellekt. Heaks eluks võib pidada madalamate kirgede eitamist või vähemalt nende ohjeldamist (Kerner 1996: 32). Igale hinge osale vastab üks kindel voorus, mille poole peaks vooruslik inimene püüdlema. Meeleliselt himustav hingeosa peaks taotlema mõõdukust ja enesevalitsemist; kujutlustele ja emotsioonidele on vaja mehisust ja tahtejõudu; mõistuse voorus on mõistlikkus ja tarkus ning neid kõiki ühendab ja tasakaalustab üks üldine voorus – õiglus. Õiglus on voorus, mis võimaldab kõlbeliselt harmoonilise tegutsemise (Salumaa 1992: 75). Tänapäeval tunnustatakse neid voorusi kogu tsiviliseeritud maailmas. Politseiametnikud puutuvad eetikaga – eetilise ja ebaeetilise käitumisega – kokku pidevalt, seepärast on oluline lisaks heale seadusetundmisele osata filosoferida, et jõuda keerulistes situatsioonides kõige parema ja õiglasema lahenduseni.

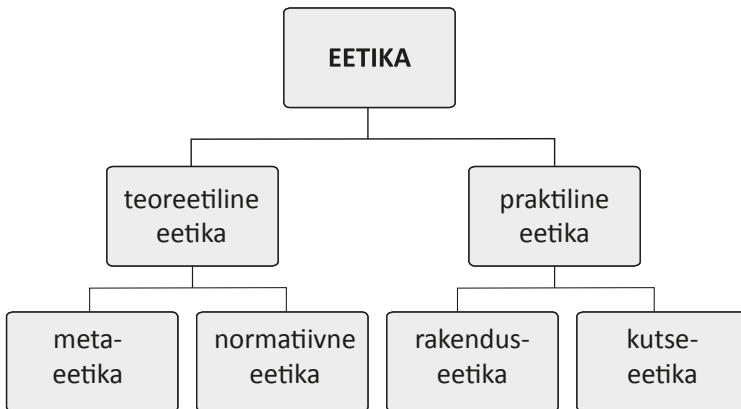
Eetika uurib traditsioonilisi moraaliprobleeme, näiteks, mis on hea ja mis on halb; mis on õige, mis on väär; mis iseloomustab vooruslikku ja mittevooruslikku inimest või käitumist; mis on õiglus, ausus, ausameelsus, kohustus, südametunnistus. Eetika ülesanne on põhjendada moraaliprintsiipi ja -teooriaid. Eetika esitab ja kaalub argumente, miks peaks käituma nii ja mitte teisiti.

Eetika jaguneb teoreetiliseks ja rakendus- ehk praktiliseks eetikaks. Teoreetiline eetika jaguneb omakorda kaheks valdkonnaks: normatiivne eetika ja metaeetika. Rakenduseetika alaliigid on eluvaldkonna eetika ja professiooni ehk kutse-eetika.

Normatiiveetika konstrueerib eetikateooriaid ja põhjendab moraaliotsustusi filosoofiliselt mitmesuguste teoreetiliste raamistike sees. Tuntuimad eetikateooriad on teleoloogiline eetika, mille silmapaistev alaliik on utilitarism, deontoloogiline eetika ja voo­rustepõhine eetika. (Aavik, Keerus, Lõuk, Nõmper, Pevkur 2007: 12)

Teleoloogiline (tagajärjepõhine) eetika on idealistlik õpetus looduses ettemääratud eesmärgi kohaselt arenemisest. Mõiste „teleoloogiline” (*telos*) on tulnud kreeka keelest ja tähendab eesmärgile suunatust. Moraalsuse arengu lõppkriteerium on mingi tegudest tulenev mittemoraalne väärtus, näiteks õnn või heaolu. Teleoloogilise eetika kohaselt on õige või väär teo mõõdupuuks võimalike tegude võrreldavad tagajärjed: õige on see tegu, mis annab parimad tagajärjed. Teleoloogilise eetika kohaselt on väärtus tegude tagajärgedel. Teleoloogilise eetika tähenduses ei ole olemas teo sisemist väärtust. (Pojman 2005: 171)

Teleoloogilise eetika silmapaistvaim näide on utilitarism. Teleoloogilise eetika teooriak­se peetakse ka eetilist egoismi. Utilitarism on teooria, mille kohaselt on õige see tegu, mis maksimeerib kasu. Siinkohal peetakse silmas nende inimeste kasu, keda see konkreetne tegu puudutab. Õige on see tegu, mis toob võimalikult suure kasu ja võimalikult vähe kahju võimalikult paljudele. (Pojman 2005: 175)

Joonis 1. Eetika liigid

Järgnev situatsioonikirjeldus illustreerib ilmekalt utilitarismi printsiipi ja paneb lugeja moraalsete valikute ette.

Oletame, et viibid koos sureva miljonäri üksikul saarel. Surivoodil lamades palub ta sinult viimast teenet:

„Ma olen pühendanud kogu oma elu pesapallile ning olen viiekümne aasta vältel leidnud lõpmata suurt naudingut, ja mõnevõrra ka kannatusi, ergutades oma kisaga New York Yankeesi meeskonda. Nüüd, kui ma olen suremas, tahan kogu oma vara – 10 miljonit dollarit – anda sellele meeskonnale. Kas sa võtaksid selle raha (ta osutab karbile, mis sisaldab kaht miljonit suurtes rahatähtedes) ja annaksid selle Yankeesi omanikule George Steinbrennerile, et ta saaks osta paremaid mängijaid?”

Sa nõustud miljonäri soovi täitma, mispeale ilmub tema näole ääretut kergendust ja tänulikkust väljendav naeratus ning ta sureb sinu käte vahel. New Yorgis näed ajalehes oma lemmikheategevusorganisatsiooni, Maailma Nälja Leevendamise Organisatsiooni kuulutust, kus kutsutakse üles annetama kaht miljonit dollarit, mille abiga saaks päästa näljasurmast 100 000 inimest Ida-Aafrikas.

Mida peaksid selle rahaga tegema? (Pojman 2005: 171)

Teleoloogilise eetika kohaselt on oluline, et langetatav otsus maksimeerib mittemoraalseid hüvesid, nagu õnn, nauding, heaolu, kannatuse leevendamine, st raha tuleks annetada Aafrika näljahädaliste olukorra parandamiseks, sest nii saab aidata väga paljusid inimesi.

Sarnaseid olukordi, kus on vaja teha eetilisel õige otsus, tuleb aeg-ajalt elus ette kõigil. Kui tegemist on politseiametniku otsusega, siis võib arvestada kogukonna, võib-olla isegi kogu ühiskonna kõrgendatud huviga.

Teoreetilise eetika teiseks alaliigiks on deontoloogiline eetika. Mõiste „deontoloogia” on pärit kreeka keelest ja tähendab kohustuspõhisust (*deon* – kohustus, peab, *logos* – loogika, õpetus). Kohustusena mõistetakse tavaliselt tegevusi, mida peame tegema või mille tegemisest

hoiduma. Deontoloogi jaoks on tegevus ise õige või väär, mitte teo tagajärjed ei muuda seda õigeks või vääraks. Väärtuste kandjaks on tegu või teo liik. Deontoloogi jaoks on väärtuslikud teo enese teatud jooned. Deontoloogilise eetika kohaselt on tõe rääkimine (tegu) õige ka siis, kui see võib põhjustada valu, kannatusi või kahju, ja valetamine (tegu) on väär isegi juhul, kui see toob kaasa häid tagajärgi. (Pojman 2005: 174)

Kui lähtuda deontoloogilise eetika printsiipidest, siis on eespool esitatud olukorra kirjelduses õige täita miljonärile antud lubadust ja anda raha pesapallimeeskonnale (Pojman 2005: 175).

Suurem osa deontoloogia teooriaid räägib kahest kohustuste kategooriast:

1. üldised kohustused teiste inimolendite vastu. Need on enamasti keelud, näiteks „ära valeta, ära tapa”;
2. kohustused, mis on meil seoses konkreetse isiku või sotsiaalse suhtega, näiteks lapsevanema kohustus hoolitseda oma lapse eest, politseiametniku kohustus tagada avalik kord.

Deontoloogiline printsiip arvestab inimese õigusi ja kohustusi, näiteks õigust isiklikule vabadusele, informeeritusele, omandile, privaatsusele, turvalisusele, kohustust olla mittevägivaldne, aus, usaldusväärne, enese-kriitiline, efektiivne ja korrektne (Pojman 2005: 174).

Kolmandaks teoreetilise eetika liigiks on voorespõhine eetika. Voorespõhine eetika ütleb, et oluline on mitte ainult teha õiget asja, vaid ka omada hea olemiseks ja õigesti toimimiseks vajalikke kalduvusi, motivatsiooni ja emotsioone. Vooresetika on püüdluste eetika, see kutsub üles püüdma olla ideaalne inimene. (Aavik, Keerus, Lõuk, Nõmper, Pevkur 2007: 12)

Metaeetika ehk analüütiline eetika uurib teoreetiliselt eetika semantilisi, loogilisi ja epistemoloogilisi (tunnetuslikke) küsimusi. Metaeetika uurib etikaterminite tähendust, analüüsib eetika üldmõisteid, näiteks, mida tähendavad mõisted „hea”, „halb”, „õige”, „väär”; kas moraal on, saab olla või peaks olema objektiivne. (Aavik, Keerus, Lõuk, Nõmper, Pevkur 2007: 13)

Rakenduseetika ehk praktiline eetika on teoreetilise eetika kõrval teine oluline põhiliik. Nagu mõiste isegi ütleb, on tegemist eetika liigiga, mille põhiolemuse tundmisest on reaalne kasu. Praktiline eetika püüab rakendada üldisi moraalnorme ja teooriaid üksikutele tegevusvaldkondadele või probleemidele, näiteks keskkonnaeetika tegeleb loodushoiu vajaduste põhjendamisega, meditsiinieetika tegeleb meditsiini valdkonnas tekkivate moraaliküsimustega, politseieetika sätestab organisatsiooni ootused. Praktilise eetika tundmine võimaldab tegutseda erinevates olukordades vastutustundlikult, asjalikult ja tõhusalt, esitada loogiline, selge ja sidus põhjendus oma eetilistele otsustele ja käitumisele. Eetiline otsus ja käitumine on kooskõlas üldiselt heaks kiidetud standarditega. Selleks, et eespool kirjeldatuga toime tulla, peab inimene teadma põhiprintsiipe, mis väljendavad põhiväärtusi, ja praktilisi moraalireegleid, oskama lahendada praktilisi probleeme ja võtta vastu otsuseid moraaliküsimuste lahendamiseks. Keeruliste olukordade lahendamiseks läheb vaja kaalutlusoskust, samuti tulevad kasuks moraalsed hoiakud ja harjumused, mis kindlustavad moraalsete tegutsemise järjepidevuse.

Väljendi „praktiline eetika” esimene sõna viitab sellele, et eetika teooria, argumentatsiooni ja analüüsi abil käsitletakse paljude ametite ehk professionide, institutsioonide ja avaliku poliitika moraaliprobleeme ja -praktikat (Aavik, Keerus, Lõuk, Nõmper, Pevkur 2007: 13).

Rakenduseetika üks alaliik on kutse-eetika. Selle all peetakse silmas mingil kutsealal tegutsevate inimeste eetikat, näiteks meditsiinieetika valdkonda kuuluvad nii arstieetika kui ka õe-eetika. Õiguse valdkonnas kuuluvad kutse-eetika hulka nii kohtunikueetika kui ka advokaadieetika. Ametniku eetika või avaliku teenistuja eetika võib kutse-eetikana paigutada mitmesse ainevaldkonda, määravaks osutub see, millise valdkonna ametnikuga on tegu.

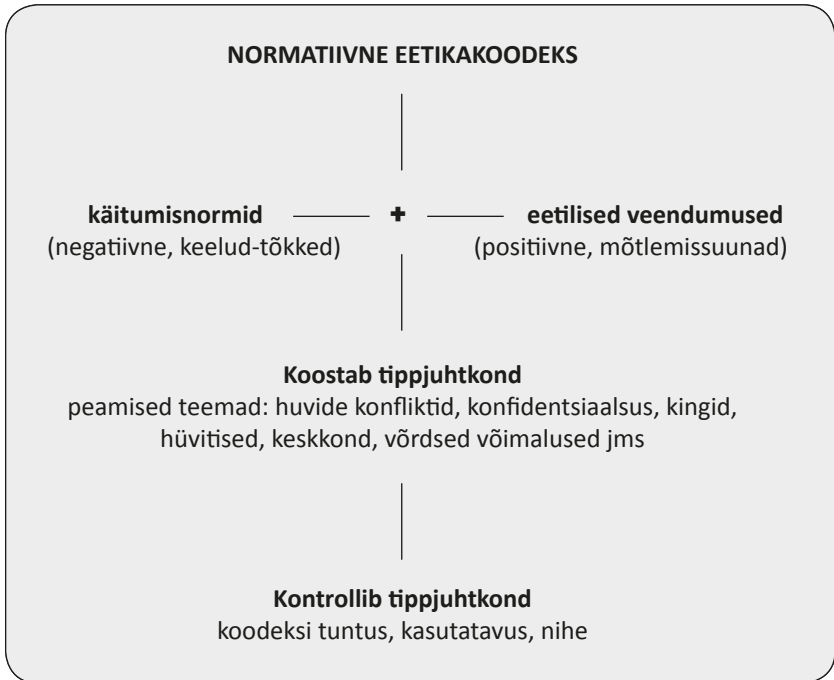
Eetikast rääkides ei saa märkimata jätta mõistet „kõlblus”. Kindlasti ei ole väär kõlbluse asemel kasutada mõistet „eetika” või „moraal”. Selguse huvides peab siiski teadma, et kõlblus on inimese sisemine kohustus, käsk, südametunnistus – seega midagi erinevat nii eetikast kui ka moraalist.

Kui üksikisiku eetika on mingi ühiskonna liikme ehk üksikisiku arusaamad sellest, kuidas peaks elama, et vastata üldkehtivatele moraalinormidele, siis grupieetika olemus on sellest pisut erinev. Grupieetika on ühiskonnas teatavatele isikurühmadele omased spetsiifilised moraalinormid, mis ei pruugi üldiste moraalinormidega kokku langeda. Näitena võib tuua isikute grupi, kes on muust ühiskonnast mingil põhjusel isoleeritud, näiteks viibib kinnipidamisasutuses, ja nende grupisisese eetika.

Kutse-eetika on eetikateaduse valdkond, mis õpib tundma ja käsitleb teatud kutsealal kehtivate väärtuste, tekkivate ja toimivate moraalinormide ja põhimõtete süsteemi. Kutse-eetika on organisatsioonisisene. Kutset ehk professioni iseloomustab selle liikmete kompetents ja kollektiivne teenistusideaal. Professionaalse kutse-eetika eesmärk on üldtunnustatud väärtuste ja normide sõnastamine ühiskonnale tähtsas kutsetegevuse valdkonnas (Laanemäe 2000: 133). Tänapäevaste kutse-eetika koodeksite ajalugu ulatub vanades tsunftides ja gildides kehtinud käitumisnormideni. Normatiivset eetikakoodeksit defineeritakse kui organisatsioonis kehtivate eetiliste veendumuste ja käitumisnormide kirjalikku konstateeringut, mille järgimine on töötajatele kohustuslik: kui organisatsioonil on olemas selline koodeks, siis annab uus töötaja allkirja, et ta on sellega tutvunud, ja kohustub seal esitatud tingimusi järgima. (Meel 2000: 105)

Politsei- ja piirivalveamet on kutse-eetika kujundamisel lähtunud joonisel 2 kujutatud põhimõtetest, kuid koostajate ring ei piirdu üksnes tippjuhtkonnaga, vaid kaasatud on kõik organisatsiooni töötajad.

Tööeetika on väärtused ja käitumismallid, mida ühiskond eeldab kutsealal tegutsejate suhtes. Tööeetika on organisatsiooniväline.

Joonis 2. Normatiivne eetikakoodeks (Tuulik 2002: 69)

1.2. Moraali olemus, seosed religiooni- ja õigusnormidega

Moraal on normide (mõiste *norma* on pärit ladina keelest ja tähendab reeglit, ettekirjutust) kogum, mis reguleerib inimeste käitumist igas eluvaldkonnas. Moraal viitab inimeste ja kultuuride kokkuleppelistele tavadele, reeglitele või praktikatele. Moraal on käitumisnormide ja printsiipide kogu, mis reguleerib inimsuhteid. Moraal on keerukas normide, printsiipide ja tavade süsteem, mis põhineb kõrgematel inimlikel väärtustel ja moodustab kõlbelse elu sisu. (Aavik, Keerus, Lõuk, Nõmper, Pevkur 2007: 10)

Moraal on normide süsteem, mida iseloomustab kohustuslikkus. Kohustuslikkuse määr võib eri moraalnormide puhul oluliselt erineda. Mõned moraalnormid, näiteks tapmiskeeld, on sätestatud ka seadusena. (Aavik,

Keerus, Lõuk, Nõmper, Pevkur 2007: 11) Moraalinormid võivad olla mitte-formaalsed, st nende täitmist ei tagata ega kontrollita riiklike institutsioonidega. Moraalinormide täitmise tagavad välimised ja sisemised sanktsioonid. Välised mõjutusvahendid on teiste inimeste suhtumine ja reaktioonid, maine teiste inimeste silmis, viha, põlgus, eiramine. Sisemised sanktsioonid on häbitunne, süümepiin. Moraal võib ühiskondade, kultuuride, riikide ja kogukondade vahel erineda. Näiteks see, mida peetakse lääneriikides tavaliseks ja igapäevaseks käitumiseks, ei pruugi seda olla islamimaades. Moraalinormid on universaalsed. Moraalinormide kohustuslikkust põhjendatakse inimese mõistuse, vastastikuse kokkuleppe ja kasulikkusega.

Moraal on olemuselt regulatiivne. Regulatiivsus väljendub normides ja põhimõtetes, milleks on moraalnormid, kõlbelised omadused, printsiibid ja väärtused ning ideaalid.

Moraalinormide regulatiivsus tähendab tüüpilises situatsioonis otstarbekat käitumist ning tuleneb hea ja halva vastandamisest.

Moraalinormid on näiteks keelud „Ära tapa!” ja „Ära varasta!”, mis on tuntud kümnest käsust ehk Moosese seadusest või dekaloogist. Kümnet käsku peavad maailma kolm suurt religiooni – kristlus, judaism ja islam – oma moraali alustaladeks.

Kümme käsku jagunevad kahte suurde gruppi, millest esimese moodustavad inimese kohustused Jumala vastu ja teise inimese kohustused ligimese vastu, mis omakorda jagunevad kolmeks: kõigepealt hoiatus teopattude eest (tapmine, abielurikkumine, vargus), seejärel hoiatus sõnapattude eest (valetunnistus) ning hoiatus mõttepattude eest (himustamine).

Kindlasti peab inimene, kes soovib olla moraalselt laitmatu, arvestama lisaks moraalnormidele ka õigus- ja religioossete normidega.

Ajalooliselt on eetika ja religioon väga tihedalt seotud olnud. Aastasadu tagasi enamasti ei eristatud moraali- ja religiooninorme: religioossetes maailmas tuntud käsud ja keelud kehtisid ka tavamoraalis. Tänapäevased moraalnormid võivad sarnaneda religiooninormidega, sest need on sealt välja kasvanud. Kõige olulisem erinevus eetika ja religiooni vahel on selles,

kuidas põhjendatakse üht või teist normi. Religiooninorme põhjendatakse viitega jumalikule autoriteedile, ilmutusele, kirjasõnale. Moraalinormid võivad, aga enamasti ei pruugi põhineda ilmutusel või jumalikul autoriteedil, moraalnormide järgimist või mittejärgimist ei motiveeri usulised kaalutlused. Religiooninormid kehtivad religioosse grupi piires ja nende täitmist tagatakse väliste sanktsioonidega. Kogu ilmalik eetika, sh moraalnormid põhinevad inimõistusel ja -kogemusel.

Sageli arvatakse ekslikult, et õigus on peamine ühiskondliku regulatsiooni mehhanism. Tegelikult on see arvamus ekslik, sest enne õiguse teket ja seaduste kehtestamist olid olemas erinevad moraalnormid ja tavad, mis reguleerisid inimeste käitumist. Korrektne on väita, et moraal ja tava on õiguse eelkäijad. Uurijatele pakub huvi vahekord eetika- ja õigusnormide ning ka teiste ühiskondlikku korda tagavate normide vahel. Tegemist on sarnaste, kuid mitte täiesti kattuvate valdkondadega. Näitena võib tuua valetamise, mis ei ole alati seotud seadusrikkumisega, kuid on enamasti ebaeetiline tegevus (Aavik, Keerus, Lõuk, Nõmper, Pevkur 2007: 14). Õigusnormid ehk seadused kehtestab seadusandja ning nende täitmist tagavad ja kontrollivad riiklikud institutsioonid, näiteks politsei, kohus. Õigusnormide rikkumisele järgnevad välsed sanktsioonid, näiteks rahaträhv, tegevusvabaduse piiramine. Õigusnormid kehtivad teatud kindlal territooriumil. Moraalinormidest kinnipidamist järgib inimene ise või teeb seda näiteks kogukond, kus ta elab. Seega on ebaõige loota, et riik jälgiks moraalnormidest kinnipidamist ja sekkuks kõrvalekallete korral. Kuid riik võib näidata oma suhtumist rikkumistesse. Juhul, kui riik hakkaks eetikanormide vastu eksinuid mingil viisil karistama, siis muutuks piir õiguse ja eetika vahel õhukeseks ning eetikanormist saaks õigusnorm. Kokkuvõtteks võib öelda, et moraalil, religioonil ja õigusel on ühiskonna regulatsioonisüsteemis täita oluline roll.

Inimese moraalsuse hindamisel lähtutakse tema hingeomadustest. Hingeomaduste all käsitletakse tavaliselt kõlbelisi omadusi, nagu headus, sõbralikkus, vastutulelikkus. Tarkust, mehisust, tasakaalukust ja õiglust pidasid juba Vana-Kreeka filosoofid moraalsuse mõõdupuuks. Kõlbelised printsiibid on püsihoiakud, mis käivitavad normide ja tavade järgimise. Need on altruism, inimlikkus, kollektiivsus jms. Kõlbelised väärtused on

aluseks kõlbelisele toimimisele, kogu kõlbelisele elule. Kõlbelisteks väärtusteks võib pidada vabadust kõigis aspektides, õnne. Ideaal on lõppeesmärk, millele on suunatud inimese kõlbeline areng. Ideaalile on võimalik üksnes läheneda, mitte kunagi seda kätte saada.

Moraal täidab mitmesuguseid sotsiaalseid ülesandeid, näiteks humanne funktsioon rõhutab inimlikkuse olulisust inimese moraalsel kujunemisel. Kasvatuslik funktsioon kujundab oskust, kuidas saada kõlbeliseks inimeseks, kuidas moraalselt ja kõlbeliselt areneda.

Moraalne toimimine on toimimine (millegi tegemine või tegemata jätmine) teiste huvides (altruism). Moraalset toimimist iseloomustab kohustuslikkus, moraalnormide täitmist saab teistelt nõuda. Elukutsele esitatavate kõrgete nõudmiste tõttu täidavad politseiametnikud üldtunnustatud moraalnorme ja seepärast on neil moraalne õigus nõuda normide täitmist nii kolleegidelt kui ka kõigilt teistelt inimestelt.

Norme kokkuvõtvas tabelis on kirjeldatud eetika, religiooni ja seaduse sarnaseid ja erinevaid jooni.

*Tabel 1. Eetika, usu ja seaduse sarnasused ja erinevused
(Pojman 2005: 28)*

Valdkond	Normatiivsed vastandid	Sanktsioonid
Eetika	Õige ja väär, nii nagu neid määravad südametunnistus või mõistus	Südametunnistus – kiitus, laitus, reputatsioon
Religioon	Õige või väär (patt), üldiselt nii nagu neid määrab usuline autoriteet	Südametunnistus – igavene tasu ja karistus üleloomuliku toimija või jõu poolt
Seadus	Seaduslik või ebaseaduslik, nii nagu neid määravad kohtuorganid	Seadusandja määratud karistused

Inimese moraalne areng ja väärtuste süsteem areneb mööda kindlaid astmeid ning on seotud intellektuaalse arenguga. Šveitsi psühholoogi Jean Piaget' (1896–1980) kognitiivse arengu mudeli põhjal töötas Ameerika psühholoog Lawrence Kohlberg (1927–1987) välja moraalse arengu teooria tasandid. Kohlberg arendas ja täiendas Piaget' mudelit ja möödunud sajandi kuuekümnendatel aastatel avalikustas oma teooria isiksuse moraalse arengu tasemetest. Moraalse arengu tasandid jagunevad kolmeks üldastmeks: prekonventsionaalne, konventsionaalne ja postkonventsionaalne. (Murray 2002: 97)

Lihtsustatult võib prekonventsionaalset tasandit nimetada piitsa ja päräniku astmeks, sest inimesel on moraalnormidest ja sotsiaalsest käitumisest väga piiratud arusaamine. Kõige madalamal moraalse arengu astmel olev inimene peab õigeks tegusid, mis ei põhjusta karistust ning millest saab kasu praegu ja tulevikus. Viide piitsale ja päränikule on seotud teo iseloomuga: kui tegu on moraalselt õige, leiab see tasu (nn päränik ehk heakskiit), kui moraalselt vale, siis karistuse (nn piits ehk hukkamõist). Prekonventsionaalne tasand iseloomustab 7-aastaseid ja nooremaid lapsi. (Murray 2002: 98)

Konventsionaalse tasandi lihtsustatud nimetus võiks olla ümbritsevate heakskiidu aste. Sellel astmel olevale inimesele on omane olla ustav perekonnas valitsevale moraalile, püüda elada vastavalt teiste ootustele. Oluline on teiste inimeste kiitus ja laitus. Sellel tasandil hakkab inimesel välja kujunema arusaam ühiskonnas valitsevast moraalist ning hea-halva ja õige-väära tähendusest. Konventsionaalne tasand esineb eluaastail 7–12. (Murray 2002: 98)

Kolmas moraalse arengu aste on postkonventsionaalne, mida võib lihtsustatult nimetada isikliku tunnetuse tasandiks. Sellel astmel olevaid inimesi iseloomustavad teod, mis on õiglased ja millest on kasu kogu ühiskonnale. Inimesed orienteeruvad hästi universaalsetes moraaliprintsiipides, nende elu eesmärk on elada moraalselt. Sellel moraalsel astmel olles on seadused ja normid ebaolulised, sest mitte need ei ajenda inimest moraalselt käituma, vaid lähtutakse eetilistest printsiipidest. Postkonventsionaalne tasand algab 13. eluaastast. (Murray 2002: 98)

Sageli peavad nii lapsed kui ka täiskasvanud võtma vastu otsuseid, kuidas elus ettetulevaid probleeme lahendada. Aeg-ajalt on mõistlik meelde tuletada mõned traditsioonilised moraaliprintsiibid, näiteks „Juhindu oma südametunnistusest!”, „Tee see tegu, milles on kõige rohkem armastust!”, „Tee teistele seda, mida sa tahaksid, et nemad sulle teeksid!” (Pojman 2005: 172). Nende põhimõtete rakendatavust aitab kontrollida see, kui asetada end otsustaja rolli. Situatsioon, mis on vaja lahendada, on järgmine.

Autopatrull töötab graafikujärgses öises vahetuses. Teenistuskohustuseks on tagada avalik kord ja teostada liiklusjärelvalvet. Rutiinse kontrolli käigus peatatakse sõiduauto, mille roolis on endine kolleeg, kes lahkus politseiteenistusest mõned nädalad tagasi. Vestluse käigus tunnevad politseiametnikud peatatud sõidukist ja kolleegi suust alkoholilõhna. Küsimusele, kas ta on tarvitanud alkoholi, vastab viimane, et on koos sõbraga pudeli veini joonud. Nüüd sõidab koju. Seejärel otsustavad politseiametnikud juhil alkomeetriga alkoholihoovet kontrollida. See tegevus ei meeldi endisele kolleegile ja ta selgitab, et kuigi ta on tõepoolest paar tundi tagasi sõbraga pudeli veini joonud, ei tunne ta end purjus olevat. Ta arvas, et selle ajaga on nii väike kogus alkoholi juba lahtunud. Alkomeetri näit oli siiski positiivne.

Ekskolleeg selgitab, et töötab nüüd prestiižikas ja range juhtimisega firmas, kus igasugune vahelejäamine politseile, rääkimata sõiduki juhtimisest joobes, toob kaasa vallandamise. Ta jääks kohe töötuks. Seetõttu palub ta endistel kolleegidel jätta rikkumine vormistamata. (Üliõpilaste ... 2008–2014)

Südametunnistus tuleneb kasvatuses ja sõltuvalt sellest võib ütelda erinevaid asju. Kui politseiametnik juhindub oma südametunnistusest, siis on võimalus, et ta ei karista endist kolleegi, sest politseinikku on kasvatatud teiste abistamise vaimus. Mõni teine ametnik karistaks samas situatsioonis ekskolleegi kindlasti, sest südametunnistus käsib iga eksimust karistada.

Teine põhimõte, mida kirjeldatud olukorra lahendamisel võiks proovida, on „Tee see tegu, milles on kõige rohkem armastust!”. Püha Augustinus

(354–430) on öelnud: „Armasta Jumalat ja tee seda, mida tahad” (Pojman 2005: 172). Armastus on väärtus, milles on palju headust. Huvide konflikti lahendamiseks jääb armastusest või headusest väheseks. Kirjeldatud juhtumi puhul võib politseiametnik otsuse langetamisel kaaluda kõige n-ö armastusväärsemat lahendust. Kas see võiks olla joobes juhi karistamata jätmine? Vaevalt, sest siis on ametnik rakendanud armastuse printsiipi ühe isiku puhul, kuid kõigi ülejäänute (kaasliiklejad) kohta see ei laiene. Sellest võib järeldada, et ainult armastuse abil ei ole võimalik keerukaid moraaliküsimusi lahendada.

Kolmas põhimõtte, mille abil võiks proovida juhtumit lahendada, on nn kuldreegel ehk „Tee teistele seda, mida tahaksid, et teised sulle teeksid!“. Kindlasti on sellest põhimõttest abi lihtsates argiolukordades, mis on seotud näiteks elementaarse viisakusega. Politseiametnik ilmselt kaalub otsuse langetamisel võimalust, et kui ta peaks ise kunagi samasugusesse olukorda sattuma, mida ta sooviks lahendusena näha. Ainult kuldreeglile ei saa juhtumi lahendamisel tugineda, sest otsuse dikteerib hoopis õigusnorm.

Kolm kirjeldatud reeglit on väärtuslikud igapäevaelus ja tavalistes moraalisituatsioonides. Keerukamate otsuste langetamisel või dilemma-de lahendamisel on rohkem abi kindlapiirilistest moraaliprintsiipidest. Politseijuhtumi puhul mängib olulist rolli näiteks ametivandes antud lubadus olla ustav Eesti põhiseaduslikule korrale, juhinduda kõrvalekaldumatult seadustest ning rakendada võimu õiglaselt ja erapooletult ning täita ausalt ja kohusetundlikult teenistuskohustusi (Politsei ja piirivalve seadus, 06.05.2009).

1.2.1. Politseiametnike moraalitõekspidamised (praktiline ülesanne)

Teema:

- isiklikud ja ametialased moraalitõekspidamised;
- politseiametniku vourused;
- ausameelsuse tähendus.

Eesmärgid:

- eri astme ja kohustustega politseiametnikelt eeldatavate moraali- ja eetikaväärtushinnangute analüüs;
- politsei ühiskondliku rolliga seotud väärtuste analüüs;
- isiklike ja organisatsiooniliste väärtuste ja normide erinevuste analüüs.

1. etapp: iga osaleja saab väikese kaardi, millele on kirjutatud allpool märgitud vourused ja väärtused. Iga õpilane koostab iseseisvalt töötades isikliku pingerea, mis lähtub sellest, kui tähtis on iga vourus või väärtus politseitöö jaoks ning miks. Õppija põhjendab pingerida.

Ligimesearmastus, tagasihoidlikkus, mõistlikkus, ausus, isetus, erapooletus, sõbralikkus, kannatlikkus, kuulekus, õiglus, lahkus, ausameelsus, tarkus, nutikus, lojaalsus, mõõdukus, kaastundlikkus, vaprus, vastutus-tundlikkus, andestamine, usaldus, elutarkus.

2. etapp: osalejad võrdlevad väikestes rühmades oma hinnanguid. Igaale rühmale antakse suuremad kaardid, millele on kirjutatud vourused ja väärtused. Iga rühm lepib kokku pingerea ja põhjendab oma valikuid.

Tulemuste esitamine

Rühmad esitavad oma pingeread ülejäänutele. Nad selgitavad kriteeriume, mille alusel vooruste või väärtuste kohad kindlaks määrati. Osalejad võrdlevad pingeridu ja põhjendusi. Kas on võimalik kokku leppida ühes pingereas? Kas see oleks mõistlik?

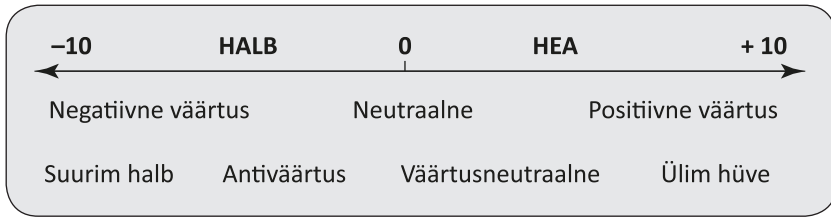
Mõne rühma puhul oleks otstarbekas jaotada osalejad põhjalikumaks analüüsiks ühtlastesse allrühmadesse (vanuse, soo, ametikogemuse vms järgi) ning võrrelda tulemusi.

- Mille poolest erinevad allrühmade seisukohad?
- Mille suhtes on nad üksmeelel?
- Mida tähendab see politsei kui terviku jaoks? (Common ... 2010: 52)

1.3. Väärtuse olemus ja tähendus politseitöös

Sõna „väärtus” on pärit ladina keelest (*valede*) ja tähendab „väärt olema”. Vahel kasutatakse väljendit „väärtus” kitsamalt kui sünonüümi sõnadele „hea”, „väärtuslik”, kuid mõnikord võib sellega tähistada laiemalt kogu hinnanguliste terminite skaalat, hõlmates nii positiivseid, neutraalseid kui ka negatiivseid väärtusi. (Pojman 2005: 111)

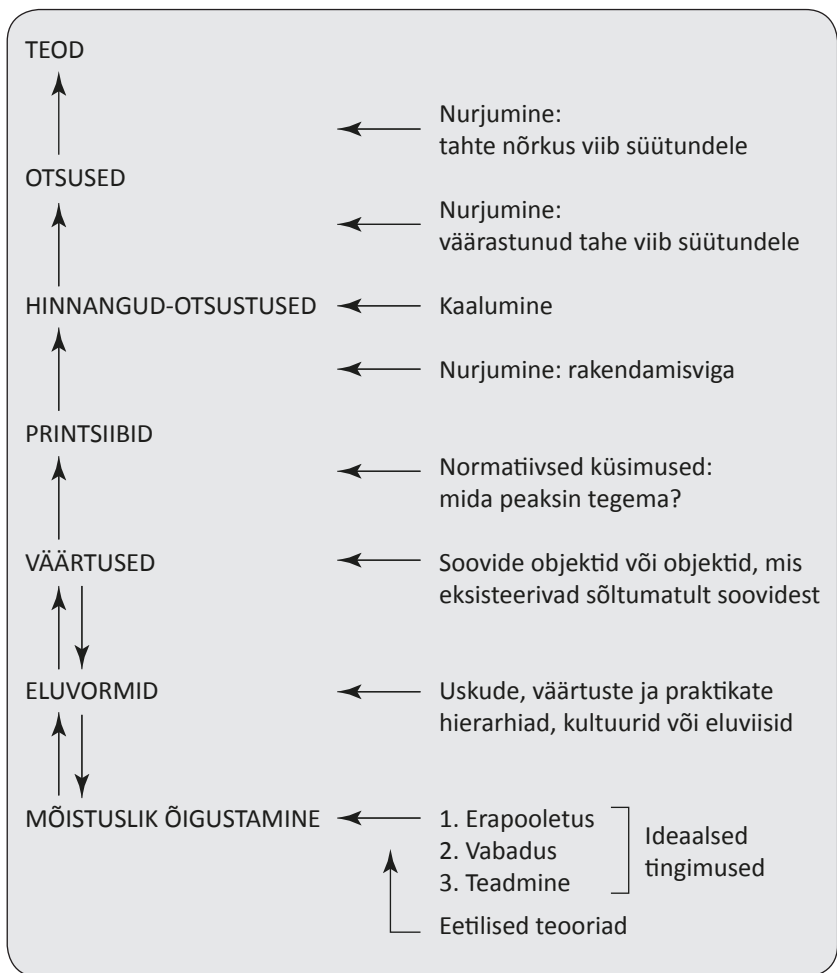
Kitsama tähenduse puhul on väärtuse vastandiks antiväärtus või halb, laiema tähenduse puhul on vastandiks fakt, millega viidatakse sellele, et väärtusi ei tunta ära mitte nii nagu empiirilisi fakte (Pojman 2005: 111). Formaalselt võib eristada positiivseid väärtusi ja negatiivseid ehk ebaväärtusi. Valdavalt kasutatakse väärtusteoorias väärtuse laiemat tähendust, mida nimetatakse aksioloogiaks. Aksioloogias kasutatakse kogu positiivsete ja negatiivsete väärtuste skaalat. Joonisel 3 selgitatakse väärtuste skaalat täpsemalt.

Joonis 3. Aksioloogia skeem (Pojman 2005: 112)

Igapäevaelus, sh politseitöös kasutatakse sõna „väärtus” kitsamat tähendust ehk tähistatakse midagi, mis on hea või väärtuslik. Väärtused on aluseks sellele, millest lähtudes hindame asjade väärtuslikkust, olulisust või mõju isiklike eesmärkide või teiste heaolu saavutamiseks. Väärtus on mõiste soovitavast, mis mõjutab tegude, vahendite ja eesmärkide valikut. Väärtused on abstraktsed, seepärast ei ole neid võimalik vahetult jälgida. Absoluutseteks väärtusteks nimetatakse neid väärtusi, mis on üldkehtivad, näiteks tõde, hüve ja ilu. Absoluutsed väärtused on teiste väärtuste põhialused (Pojman 2005: 124). Väärtused on seotud standarditega, sest need võimaldavad võrrelda inimesi. Väärtused sisaldavad käitumisideaale, mille poole püüelda. Väärtuste järgimine aitab paremini toime tulla konfliktsituatsioonidega, sest need on otsuste ja valikute langetamise aluseks.

Moraaliteooria keskmeks on väärtused. Järgnev joonis aitab mõista väärtuste rolli moraaliteoorias: need on moraaliteoorias kesksel kohal. Isiklikest väärtustest (elu, armastus, vabadus, privaatsus, õnn, ausus, tervis, ratsionaalsus) tuletatakse printsiibid, mida võib nimetada tegevust juhtivateks väärtuste käivitajateks või kehastajateks. Näiteks väärtusest „elu” tuletatakse järgmised põhimõtted: edenda ja kaitse elu, sa ei pea mitte tapma; väärtusest „vabadus” saab tuletada printsiibi, et sa ei tohi teiselt inimeselt vabadust võtta. Moraaliprotsessi joonis ei anna hinnangut selle kohta, kas väärtused või printsiibid on absoluutsed. Enamasti liigitatakse väärtused ja printsiibid üleskaalutavateks ehk need on kaalutlused, mis juhivad tegusid. Kui tekib väärtuste ja printsiipide kokkupõrge, tuleb võrrelda ja kaaluda, et siis otsustada, milline printsiip konkreetses olukorras teise üles kaalub. (Pojman 2005: 124)

Joonis 4. Moraaliprotsessi skeem (Pojman 2005: 125)

Väärtushinnangud on üldised tõekspidamised, mis juhivad tegevusi ja otsustusi erinevates olukordades. Väärtushinnangud on mingi tegevuse suhtelise tähtsuse või väärtuse kohta hinnangu andmine. Sageli tähendab väärtushinnang erinevate valikute vahel kaalumist, teatud seisundite eelistamist. Väärtushinnangute põhjal kujunevad normid.

Nii põhiväärtused kui ka professionaalsed väärtused on inimeste veendumused ja ootused, mis on seotud mingi soovitava lõpptulemusega (kõrge palk) või tegevusega (koos töötamine). Kuna töö väärtused on peamiselt seotud töökeskkonnas seatud eesmärkidega, siis on need väärtused spetsiifilisemad kui põhiväärtused.

Väärtuste väljaselgitamine on isiklike ja professionaalsete (ametialaste) väärtuste hindamine, et otsustada nende tähtsuse üle elus ja töös ning kujundada eesmärkidest lähtuvaid väärtushierarhiaid. Seda protsessi võib rakendada nii organisatsioonide kui ka üksikisikute puhul. Igal organisatsioonil on väärtused, mis ilmnevad organisatsiooni töökultuuris. Organisatsiooni ülesannetest ja nendele suunatud ootustest sõltub, kuidas organisatsioonis suhtutakse näiteks riietumisse, tööajast kinnipidamisse, alkoholi tarvitamisse, juhi rolli, õiglusesse, erapooletusse (Ellonen, Kekomäki, Raivola, Taiha, Välitähti 2002: 102). Tavaliselt lähtuvad eri ametkonnad ühiskonnas kehtivatest tunnustatud moraalinormidest ja väärtustest. Ametkond võib oma tegevusega mõjutada seda, kuidas ühiskonnaliikmed mõistavad väärtusi, mida püütakse juurutada. Arutelu väärtuste üle peaks toimuma pidevalt, eriti PPA-s, mis on organisatsioon, kelle tegevust jälgivad ühiskonnaliikmed tähelepanelikult. Organisatsioonis peaks aeg-ajalt võimalikult paljude töötajatega arutama, milline on poliitsei tööalane vastutus, milliseid professionaalse käitumise põhimõtteid tuleb järgida, millistesse rikkumistesse tuleb sekkuda võimalikult tõhusalt ja kui paindlikud peavad olema menetlusviisid (Ellonen, Kekomäki, Raivola, Taiha, Välitähti 2002: 102). Oma ametkonna väärtusi ja kehtivaid moraalinorme on mõistlik vahetevahel kõrvutada ühiskonnas kehtivate eetiliste põhimõtetega, sest ükski ametkond ei saa üles ehitada oma väärtussüsteemi, kui ta ei kuula teiste seisukohti ega arvesta ühiskonnas aksepteeritavate normide ja tavadeega.

1.3.1. Isiklikud väärtushinnangud (praktiline ülesanne)

Teema:

- isiklikud ja ametialased moraalitõekspidamised.

Eesmärgid:

- oma väärtushinnangute teadvustamine;
- arutelu väärtuste praktikas rakendamise üle.

Osalejatele loetakse ette järgmine stsenaarium:

Kujutage ette olukorda, et tulete ühel päeval tööle ja töökohale lähenedes kuulete muusikat, tööruumis on lilled, pakutakse suupisteid, teie ülemus on kohal, samuti kõik kolleegid, juuakse šampanjat – kõik näivad ootavat just teid. Teil on 25. (või 30., 35. vms) politseis töötamise aastapäev. Teie ülemus alustab kõnet. Mida sooviksite, et ta räägiks? Kirjutage üles märksõnad. Seejärel peab kõne teie lemmikkolleeg. Mida tahaksite kuulda? Kirjutage üles märksõnad. Siis esineb teie asutuse pikaajaline koostööpartner. Mida sooviksite kuulda? Kirjutage üles märksõnad. Lõpetuseks võtab sõna teie pereliige. Mida sooviksite kuulda? Kirjutage üles märksõnad.

Tulemuste esitamine

Kui osalejad on oma mõtted kirja pannud, antakse neile küsimused, millele peab esmalt igauks vastama, seejärel arutatakse vastused ühiselt läbi.

1. Mida ütlevad kirjapandud märksõnad teie isiklike väärtuste kohta?
2. Kuidas sobivad teie isiklikud väärtused kokku politsei rolliga demokraatlikus ühiskonnas? Mida tähendavad sarnasused ja erinevused teie igapäevatöö jaoks?
3. Kuidas seostub see, kuidas te tahate, et teised teid hindaksid, teie praeguse käitumise ja väärtustega? (Common ...2010: 54)

1.3.2. Väärtuste, vouruste ja hoiakute tähtsus (praktiline ülesanne)

Teema:

- ühiskonnaeetika ja politseieetika.

Eesmärgid:

- arutelu ühiskonna ootuste üle politsei suhtes;
- eetika eri tõlgenduste ja moraali tõekspidamiste teadvustamine;
- oskus teadvustada avalikkusele politsei rolli ja missiooni.

Vahendid: väärtuste, vouruste ja hoiakute loetelu igale osalejale.

Osalejad jaotatakse rühmadesse. Rühmadel palutakse esindada ühiskonna ja politsei eri allrühmi: uurijad, rikkast perest pärit noored, vaesed noored, ettevõtjad, poliitikud, patrullpolitseinikud, politseiprefektid jne.

Osalejad peaksid vastama järgmistele küsimustele esindatava rühma seisukohast.

1. Millised kümme väärtust, vourust ja hoiakut on teie elus kõige tähtsamad? Hoiduge stereotüüpsete arvamuste esitamisest ning püüdke analüüsida tegelikku elu ja esindatava rühma tegelikke huve.
2. Milline loetletud kümnest omadusest on kõige tähtsam, milline teisel kohal jne?

Tabel 2. Väärtuste, vouruste ja hoiakute loetelu (Common ...2010: 55)

Teiste aktsepteerimine	Usaldusväarsus	Saavutuste tunnustamine
Vigade tunnistamine	Iseseisvus	Eeskujuks olemine
Karjääri tegemine	Ligimesearmastus	Ettevaatlikkus
Kaastunne	Enesekindlus	Järjepidevus
Vaprus	Loovus	Tõsiseltvõetavus
Distsipliin	Emantsipatsioon	Entusiasm

Võrdsus	Põnev elu	Eriteadmised
Erapooletus	Veendumus	Pereelu
Andestamine	Vabadus	Isetus
Ühtsustunne	Ausus	Inimväarikus
Inimlikkus	Kiire edu	Improvisatsioon
Mõju teistele	Algatusvõime	Integratsioon
Tarkus	Rahulolu tööga	Õiglus
Seadus ja kord	Õppimisvõime	Mõistlikkus
Kohusetruudus	Lojaalsus kolleegidele	Lojaalsus organisatsioonile
Kuulekus	Avatus	Kord
Kannatlikkus	Rahu	Isiklik võim
Etteaimatavus	Ennetav mõtlemine	Töö tulemuslikkus
Tulemuste kvaliteet	Riskivalmidus	Vastutusvõime
Ohutus	Eneseteostus	Enesevalitsemine
Eneseusaldus	Kohusetunne	Sotsiaalne vastutus
Spontaansus	Oma arvamuse eest seismine	Alluvus
Põhjalikkus	Põnevus	Empaatia
Kohanemisvõime	Lahkus	Nauding
Omaksvõetus	Inimõigused	Tegevuse kvaliteet
Kollegiaalsus	Mõju organisatsioonis	Vastutus töövahendite eest
Koostöö	Ausameelsus	Kindlameelsus
Diplomaatia	Sõbralikkus	Solidaarsus
Ärivaim	Pikaajaline edu	Karskus
Emotsionaalsete vajaduste väljendamine	Tagasihoidlikkus	Elutarkus
Paindlikkus	Osalus	

Tulemuste esitamine

Rühmad võrdlevad oma pingeridu ja arutavad järgnevatel teemadel.

1. Mille poolest on pingeread erinevad?
2. Miks esineb erinevusi?
3. Mida need tähendavad politsei koostöö jaoks ühiskonna eri rühmadega?
4. Mida ütlevad need ühiskonna ja politsei eetika kohta?
5. Kuidas need lihtsustavad ja kuidas takistavad politsei rolli ja missiooni teadvustamist ühiskonnas?
6. Kuidas oleks võimalik takistusi ületada? (Common ... 2010: 57)

1.4. Eetilise käitumise mudelid

Eetika keskmes on inimene oma valikutega. Parima otsuse langetamiseks kaalutakse argumente, kuidas käituda, miks käituda nii ja mitte teisiti. Eetiline otsustamine toetub arutlusele, kuidas eetilisi printsiipe konkreetsetes olukorras tõlgendada. Eetiliste konfliktide tulemuslikuks lahendamiseks on mitmeid võimalusi, kuid oluline on teada, missugune annab parima tulemuse.

Ameerika psühholoog James Rest (1994) on jaganud eetilise käitumise neljaks osaks. Eetiliselt õige valiku tegemiseks on vaja läbida neli etappi:

1. moraalne tundlikkus, mis tähendab seda, et inimene tajub mingit situatsiooni konfliktina ja suudab võimalikest lahenditest valida parima;
2. moraalset hinnangu etappi iseloomustab eetiliselt keerukas situatsioonis osaleja võime arutleda ja näha eri osapooli. Selle etapi läbimise edukus sõltub otsustaja eetikateadmistest ja eetilise argumenteerimise oskusest;
3. moraalne motivatsioon on etapp, kus langetatakse eelmise etapi eduka läbimise tulemusel moraalselt õige otsus;
4. moraalne iseloomukindlus tähendab julgust otsustada oma

väärtustest lähtuvalt ja seda ka keerukates tingimustes, kus kolleegid ei jaga sama seisukohta.

Sageli tuleb elus ette olukordi, mille lahendamiseks on vaja rakendada eetika- ja moraaliteadmisi. Mitmed politseitöös lahendamist nõudvad olukorrad on olemuselt dilemmad. Dilemma on sundvalik, kus kahest halvast lahendusest tuleb valida vähem halvem. Moraalidilemma on olukord, kus igal teol on halb tagajärg või tekib sisuline kokkupõrge kahe tunnustatud moraaliprintsiibi vahel. Sageli illustreerivad moraalidilemmad raskusi, mis on seotud eetikateooriate rakendamisega, näiteks, mida peaksite tegema, kui olete sattunud allpool kirjeldatud olukorda.

Te avastasite, et teie parima sõbranna mehel on armuafäär. Kas peaksite sõbrannale ütleva ja riskima tema abielu purunemisega või peaksite rääkima tema mehega või ei tuleks teha midagi? Kas teil on sellises olukorras üldse mingeid moraalseid kohustusi? Oletame, et te otsustate kõigepealt mehega rääkida ja tema eitab afääri olemasolu. Te olete veendunud, et ta valetab. (Pojman 2005: 50)

Järgnevas kirjelduses on tekkinud olukord, mida esmapilgul on täiesti võimatu moraalselt korrektselt lahendada, kuid siiski peab keegi otsuse langetama.

Te olete koos kahekümne sõbraga rannikukoopas retkel, kui Freddy jääb koopasuudmesse lõksu. Tõus on algamas ning teid kõiki – välja arvatud Freddyt, kelle pea on koopast väljas – ootab uppumine, kui te ei suuda Freddyt koopasuust vabastada. Õnneks on teil kaasas dünamiidipakike. Teil on valida selle vahel, kas lasta Freddy õhku või uppuda koos üheksateistkümne sõbraga. (Pojman 2005: 50)

Kui teie peaksite vastu võtma otsuse, kuidas pääseda koopast, siis mida teeksite?

Järgnevas kirjelduses on tegemist samuti moraalsete valikutega.

Noor edukas ärimees Tom tuleb töölt ja kõnnib sillal, kui näeb äkki väikest tüdrukut jõesse kukkumas. Tüdruk hakkab appi karjuma. Tom on hea ujuja ja teab, et võiks tüdruku elu päästa, kuid kui ta seda teeb, ei jõua ta koosolekule, mis on tema karjääri jaoks oluline. Lisaks on vesi külm ja Tom ei taha oma uut ülikonda rikkuda. Ta ei taha vette hüpata ja arutleb endamisi, et see pole tema süü, et tüdruk vette kukkus.

Kas tal on hoolimata neist vastuväidetest kohustus vette hüpata? Miks? Mida ütleksite siis, kui Tom oleks tüdruku kogemata vette tõuganud? Aga kuidas kommenteeriksite olukorda, kui Tom oleks tüdruku meelega vette lükanud? (Pojman 2005: 51)

Politseitöö valdkonda kuuluvad eetilised dilemmad vajavad väga hoolikat vaagimist, et jõuda kõiki osapooli rahuldava lahenduseni. Järgnevat politseitööst pärinevat kaasust analüüsitakse juhtumi lahendamise mudeli abil.

Aastaid politseitööd teinud konstaabel täidab igapäevaseid teenistuskohustusi ja peab kinni kahtlasi manöövreid sooritava sõiduki. Auto roolis on tema tuttav. Nimelt on nad sõidukit juhtinud isikuga olnud kaua aega koolivennad ja isegi pinginaabrid. Nüüd aga selgub, et tema hea tuttav ja sõber on sõiduki roolis silmanähtavalt alkoholijoobes. Ka indikaatorvahendiga kontrollimisel tuvastab ta sõbral joobe. Politseiametnik on üks.

Politseiametnikule teadaolevalt on ta endine pinginaaber nelja alaealise lapse isa, töötab autojuhina ning ta on pere ainus ülalpidaja; pere on võtnud ka eluasemelaenu. (Üliõpilaste ...2008–2014)

Õige ja õiglase otsuseni peab iga politseiametnik ise jõudma, kuid abi võiks olla järgnevatest küsimustest ehk eetilise juhtumi lahendamise mudelist (Common ... 2010: 32), mis on esitatud koos võimalike märksõnaliste vastustega.

1. Millised peamised probleemid ja faktid on arutluse all oleva juhtumi puhul tähtsad?

Alkoholijoobes juht roolis, autojuht, pere ainus ülalpidaja, eluase-melaen, kahtlased manöövrid, neli last, konstaabel, üksi, indikaator-vahend, tuttav

2. Kes on juhtumisse kaasatud?

Politseiametnik: PPA, teised politseiametnikud, perekond, kogukond

Alkoholijoobes juht: perekond, kogukond, sõbrad, tööandja, pank, tei-sed liiklejad, kogu ühiskond

3. Kelle huvid on konkreetse juhtumi puhul mängus?

Politseiametnik, PPA, alkoholijoobes juht, perekond, tööandja, pank

4. Kelle huvid on konfliktis?

Politseiametnik, alkoholijoobes juht

5. Millised on kaitstavad väärtused?

PPA väärtused: professionaalsus, inimlikkus, inimesekesksus, koostöö

Euroopa Liidu politseieetika kodeksist tulenevad väärtused: otsustus-vabaduse õige kasutamine

6. Milline on väärtushierarhia (teleoloogiline, deontoloogiline eetika)?

Teleoloogilisest eetikast tulenevalt on parim tulemus kõrvaldada al-koholijoobes juht roolist, deontoloogilise eetika aspektist on politsei-ametnikul kohustus tagada avalik kord, liiklusturvalisus.

7. Milline on võimalik lahendus? Põhjendage.

Karistada või mitte karistada alkoholijoobes juhti: mis võib juhtuda, kui karistada ja kui mitte karistada?

8. Analüüsige lahendit intuiitivsetest testidest lähtuvalt (TV, ema, lõhna).

Intuitiivsete testide abil saab kontrollida lahendit. TV-testi puhul on vaja ette kujutada, et politseiametnik peab lahendit kommenteerima näiteks riigiteleviiooni uudistesaaates. Kas seda on mugav teha juhul, kui ametnik on täpselt seadust järginud ja juhti karistanud või kui on olnud inimlik ega ole juhti karistanud? Ema-testi olemus seisneb ettekujutuses kommenteerida lahendit lähedasele inimesele, näiteks emale, ja tajuda lahendi õigust, õiglust, inimlikkust. Lõhna-testi puhul on samuti vaja tunnetada otsuse õigust, õiglust jms.

See oli üks võimalik arutluskäik, kuidas eri astmeid läbides jõuda kaalutletud otsuseni. Ükski politseiametnik ei eira otsuste langetamisel seadusi, kuid mõnikord peab esiplaanile seadma eetilised kriteeriumid ja püüdma neid ühildada kehtivate õigusnormidega.

1.4.1. Eetiliste dilemmade lahendamine (praktiline ülesanne)

Teema:

- organisatsiooni ja isiklikud väärtused;
- ebaeetilise käitumise võimalikud põhjused ja mõjutavad tegurid.

Eesmärgid:

- osalejate eetikahoiakute analüüs;
- organisatsiooni- ja isiklike väärtuste analüüs;
- dilemmade lahendamise oskused;
- erinevate väärtussüsteemide tundmine ja nende praktikasse rakendamise oskused.

Osalejatele antakse juhtumi kirjeldus. Osalejad loevad kirjelduse läbi ja lahendavad kirjalikult olukorra etteantud mudeli põhjal. Iga osaleja asetab end kirjeldatud olukorda ja mõtleb, kuidas tema sellises situatsioonis käituks.

Eetilise dilemma lahendamist abistav mudel

1. Millised peamised probleemid ja faktid on arutluse all oleva juhtumi puhul tähtsad?
2. Kes on juhtumisse kaasatud?
3. Kelle huvid on konkreetse juhtumi puhul mängus?
4. Kelle huvid on konfliktis?
5. Millised on kaitstavad väärtused?
6. Milline on väärtushierarhia (teleoloogiline, deontoloogiline eetika)?
7. Milline on võimalik lahend? Põhjendage.
8. Analüüsige lahendit intuiitvsetest testidest lähtuvalt (TV, ema, lõhna).

Järgnevaid juhtumeid lahendades saab iga politseiametnik asetada end tegevuses osaleja rolli ning võttes arvesse seadustest ja eetilistest põhimõtetest tulenevaid nõudeid, lahendada olukorra parimal võimalikul viisil.

Juhtumite kirjeldused on järgmised.

1.

Ühe politseioperatsiooni käigus kontrollis politseiametnik Tamm ööklubides ja baarides viibivaid alaealisi ning seda, kas nad on alkoholi, tubakatooteid või narkootikume tarvitanud. Ühes ööklubis märkas politseinik Tamm oma alaealist sugulast, täditütar Jasmiini, kes oli silmanähtavalt tarbinud alkohoolseid jooke. Tamm oli koos paarimehega, kes teadis, et tegemist oli sugulasega. Teised politseiametnikud olid neist eemal ja tegelesid teiste alaealistega. (Üliõpilaste ... 2008–2014)

2.

Politseinik Tamm ja Sirel olid kahekesi patrullis ja teostasid pimedal ajal liiklusjärelvalvet. Linnast väljas nägid politseinikud Tamm ja Sirel sõiduautot, mis tegi kahtlasi manöövreid. Patrullijad läksid autot kontrollima, sõitsid autole järele, andsid peatumismärguande, millele jälitatav auto ei reageerinud, vaid lisas kiirust. Edasi jälitati sõidukit, kuni viimane suurel kiirusel kraavi sõitis, kus püüdis veel edasi liikuda.

Politseinik Tamm väljus politseisõidukist, jooksis jälitatava sõiduki juurde kraavi ning tegi sõiduki ukse lahti ja tõmbas süütelukust võtmed välja, mistõttu sõiduk seiskus. Kohale tuli ka politseinik Sirel. Sõiduki roolis tundis politseinik Sirel ära oma hea tuttava. Sireli tuttavale oli raskusi püsti seismisega, sest oli tuntavalt alkoholiijoobes. (Üliõpilaste ... 2008–2014)

3.

Politseiametnik Kadakas oli teenistuses idapiiril ning tema tööülesanne oli kontrollida ja tuvastada salasigarette. Passikontrolli läbis naine kahe lapse ja lapsevankriga. Küsimusele, kas ta soovib deklareerida kaupa, oli vastus eitav. Naisterahvas näitas ette lubatud kaks pakki Vene maksumärgiga sigarette ja soovis lahkuda. Kadakal tekkis kahtlus, et naisel võib olla rohkem sigarette. Samuti kinnitas Kadaka kahtlust naise kehakeel: närviline ja pisut agressiivne hoiak. Lapsevankrit läbi otsides tuvastas Kadakas viis plokki Vene maksumärgidega sigarette, mille väärtus turul võib-olla umbes 70 eurot. Teades majanduslikku olukorda ja suurt tööpuudust Ida-Virumaal, oleks see olnud sellele naisterahvale hea päevateenistus. Ilmnes, et tegemist oli üksi kaht last kasvatava naise, kes on töötu, abikaasa kannab karistust vanglas, naisel puudub kindel sissetulek. Naine väitis, et soetas sigarettid Venemaalt oma tarbeks. (Üliõpilaste ... 2008–2014)

4.

Politseijaoskonda tuli oma muruniiduki vargusest teatama vanem meesterahvas. Kannatanult koguti ettenähtud andmed ja ta esitas avalduse. Seejärel sisenes ruumi politseiametnik Tamm, kes pidi avaldusega edasi tegelema. Pärast kannatanu tutvustamist ametnikuga, kes pidi tema muret lahendama hakkama, mees ärritus. Kõva hääle ja rohkete emotsioonide saatel avaldas ta nõrdimust: „Sina hakkad otsima varast? Ise panid minu sääreväristaja pihta, kui nolk olid. Ja nüüd hakkad varast otsima?” (Üliõpilaste ... 2008–2014)

5.

Kesköö paiku said politseinikud Kuusk ja Mänd juhtimiskeskuse vahendusel väljakutse peretülile. Tüli oli alguse saanud tühisest probleemist.

Kuusk ja Tamm jõudsid mõne minutiga kohale. Tüli leidis aset kortermajas, kust varem sellist väljakutset ei olnud tehtud.

Kuusk ja Mänd kuulsid juba eelmisel korrusel korterist kostvat lärmi, kolinat ja lapse nuttu. Politseinikud jõudsid korteri ukse taha ja koputasid. Korraks jäi sees kõik vaikseks. Möödus mõni hetk ja korteri ukse avas agressiivse olekuga alkoholijoobes meeskodanik, keda nii Kuusk kui ka Mänd tundsid. Nimelt oli väljakutse tegemiseks põhjuse andnud üks kolleeg, kelle enesekontrollist oli liigne alkohol võitu saanud. Astudes korterisse, avastasid Kuusk ja Mänd eest segamini eluruumi, nutva väikese lapse ja naisterahva, kellel üks osa näost oli punane. Oli ilmselge, et naisterahvast oli näkku löödud. (Üliõpilaste ... 2008–2014)

6.

Metsa kordoni ametnike üks tööülesanne oli kontrollida kalamehi. See tähendab enamasti dokumentide ja meresõiduohutuse seaduse täitmise kontrolli. Kalurite puhul jälgitakse peamiselt päästevarustuse olemasolu ja selle kasutamist.

Ühel järjekordsel kontrollreidil olid Mäger ja Karu piirkonnas, kus tegeles tavaliselt kalapüügiga ka Pöder. Pöder on Mägra ammune tuttav, isegi sõber. Ilm oli tuulevaikne ja päikesepaisteline, sooja umbes 25 kraadi. Juba eemalt paistis merel paat, milles viibis üks isik. See oli Pöder, kes püüdis parasjagu kala. Lähemale jõudes selgus, et Pöder ei kanna päästevesti, mis on kohustuslik. Pöder põhjendas olukorda järgnevalt: „Täna on väga palav ilm, tuult üldse ei puhu ja ma olen ankrus. Olen juba 40 aastat merel kala püüdnud käinud ja tean, kuidas tuleb paadis käituda, et mitte ümber minna. Ujuda oskan ma ju ka.”

Karu seletas Põdrale, et vesti on vaja igal juhul kanda, sõltumata ilmast ja kogemustest. (Üliõpilaste ... 2008–2014)

7.

Politseiametnik Tamm töötab kriminaalpolitseis korterivarguste grupis. Saabus teade, et Tallinnas ühes Vasara tänava korteris on kinni peetud varaste grupp: kolm noormeest. Politseiametnik Tamm sõitis koos kolleeg Sireliga kohale, kus selgus, et kaks noormeest olid nende vanad tuttavad, aga kolmandat politseinik Sirel ei tundnud. Politseinik Tammele oli aga noormees tuttav, see oli tema õepoeg Toomingas.

Kõik mehed toimetati politseisse, kus hakati otsustama nende edasise saatuse üle. Kuna politseinik Tamme õepoeg Toomingas oli varemgi väikeste rikkumistega vahele jäänud, siis ei tulnud seekordne asi Tammele üllatusena. Õepoja teod muutusid aina tõsisemaks ja paragrahvid karmimaks. (Üliõpilaste ... 2008–2014)

8.

Algaja kriminaalpolitseinik Tamm oli valiku ees: kas saata vanglasse tädipoeg Pärn, kellega ta oli koos üles kasvanud, teda väiksenä hoidnud ja koos mänginud. Sugulane oli elava loomuga ja sattunud pisipahandustesse juba varases nooruses, kuid vanemaks saades hakkasid ka pahateod suuremaks muutuma. Kui poiss jõudis kriminaalvastutuse ikka, jäi ta vahele kioskivargustega ja sai karistuseks vangistuse tingimisi katseajaga.

Mõne aasta möödudes laekus Tammele informatsioon, et tädipoeg Pärn on seotud sissevõtmistega mitmesse autosse ja kioskisse. (Üliõpilaste ... 2008–2014)

9.

Politseiametnik Tamm sai väljakutse, kus naabrid kurtsid, et rikutakse öörahu ja vali muusika ei lase neil magada. Korteri kontrollides selgus, et elutoas toimus pidu. Magamistoast avastas politseinik Tamm oma hea tuttava naise ühe tundmatu meesterahvaga voodis. Naisterahvas avaldas kärarikkalt ja agressiivse kehakeelega arvamust, et politseinikel polnud õigust magamistuppa tulla.

Korteriomanik sai rikkumisest aru, aga naisterahvas hakkas politsei-ametnikke ähvardama. Võib-olla hakkas südametunnistus piinama või kartis ta oma perekonda lõhkuda. Naine ähvardas: „Ma tunnen sind küll ja tean, kus sa elad ja millega su abikaasa tegeleb.” Naine proovis oma käitumist õigustada ja leida kaastunnet või poolehoidu. Ta rääkis, kuidas tema mees joob ja laaberdab ning vaatab võõraid naisi. (Üliõpilaste ... 2008–2014)

10.

Politseiametnikud Lepp ja Pärn osalesid politseioperatsioonil „Kõik puhuvad”. Kontrolliti kõiki liikuvaid sõidukeid ja kõige lihtsam viis eesmärgi saavutamiseks oli panna kinni tee, kus autojuhid ei saaks politseiautot nähes kõrvalteedele sõita.

Lepp ja Pärn andsid kontrollpunkti saabuva sõiduki juhile peatumismärguande ning kontrollisid seejärel juhi seisundit indikaatorvahendi abil. Peatatud sõidukit kontrolliv politseiametnik Lepp märkas, et kontrollitava sõiduki järel peatus veel kaks sõiduautot. Nendest sõiduautodest tulid välja juhid, kes küsisid, mis toimub. Lepp selgitas, et käimas on politseioperatsioon, ning palus juhtidel minna tagasi oma kohtadele ja oodata oma järjekorda. Viimasele fraasile vastuseks tõmbasid mõlemad juhid taskust välja politsei- ja piirivalveameti töötõendid ning hakkasid karjuma: „Nii küll ei lähe, et üks politseinik kontrollib teist, kus siis korporatiivne eetika on?” Lepale tundus selline käitumine imelik ning ta palus neid autodesse istuda ja kutsus välijuhi appi. Isikute kontrolli käigus selgus, et tegemist on kogenud piirivalvuritega. Mehed olid vanad sõbrad ja olid oma sõnul kahekesi suvilas alkoholi tarvitanud ning otsustanud siis oma autod koju toimetada ja minna edasi jooma, seda aga jalgsi. (Üliõpilaste ... 2008–2014)

11.

Politseinikud Kuusk ja Kadakas said väljakutse Selverisse, kus oli leitud rahakott, mille turvatöötaja tahtis üle anda. Kohale jõudes andis turvatöötaja leitud rahakoti Kuuse kätte. Kuna Kuusk täitis leiuakti, siis kontrollis ta kiiresti rahakoti sisemust, kust leidis ainult ID-kaardi, mille

leiuakti kirja pani. Seejärel suundusid nad patrullautosse, kus Kuusk rahakoti oma paarimehele andis. Kuna Kuusk oli roolis, siis oli paarimehel võimalus leidu lähemalt uurida. Teel jaoskonda leidis ta rahakoti vahelt kokkuvolditult 30 eurot. Kadakas tegi Kuusele ettepaneku jagada leitud summa pooleks ja osta lõunaks midagi head süüa. Kuusk teadis, et Kadakas on majanduslikult heal järjel ja talle pole sellist summat vaja. Seega oli Kuusk kindel, et Kadakas teeb nalja. Naljatades nõustus Kuusk temaga ja tegi samal teemal veel natuke nalja. Kuna Kuusel oli tegemist auto juhtimisega, siis ei pannud ta tähele, kuhu Kadakas raha pani. Jaoskonda jõudes viis Kadakas ise rahakoti korrapidajale.

Paari tunni pärast oli lõuna. Kuusk ja Kadakas läksid poodi, et süüa osta. Enne kauplusesse sisenemist ulatas Kadakas Kuusele 15 eurot ja soovitas osta midagi head. (Üliõpilaste ... 2008–2014)

12.

Politseiametnik Tamm läks teenistuse ajal vormiriietuses toidupoodi. Tamm palus infoleti töötajal kutsuda kassapidaja Viirpuu, et temaga vestelda. Infoleti töötaja keeldus kassapidajat kutsumast. Seejärel vestles politseinik Tamm müügisaalis peakassapidaja Õunapuuga, rääkides talle Viirpuu väidetavatest võlgnevustest Tammele, samuti väidetavatest tööprobleemidest endise tööandjaga. Pärast vestlust peakassapidajaga soovis Tamm rääkida kaupluse juhatajaga. Soovi esitas ta kaupluse turvatöötajale, näidates samal ajal PPA töötõendit. Koos suunduti turvaruumi, kus tekkis Tamme ja turvatöötaja vahel sõnavahetus, kuna Tamm oli tulnud poodi oma isiklikke asju lahendada. Pärast sõnavahetust lahkus Tamm kauplusest. (Politsei- ja Piirivalveameti ... 2011–2013)

13.

Politseiametnik Tammel on suhtlusportaalis Facebook konto. Ühel õhtul tuttavatega grupivestlust pidades tuleb Tamm mõttele ühele põgusalt tuttavale naisterahvale kirjutada ja provotseerida vihkõne. Vestlust said samal ajal lugeda mitmed politseiametnik Tamme lisatud tuttavad ja sõbrad. Kõne tulemused otsustas Tamm esitada

käimasolevate välisõpingute ühe õppeaine tööna. Tuttav naisterahvas Toompuu oli Tammele teadaolevalt hiljuti leseks jäänud ja seepärast tundus Toompuu ainetöö spetsiifikast lähtudes just õige sihtrühm olevat.

Politseinik Tamm kirjutas Toompuule ja kõnetas teda ebatsensuursete väljenditega. Seejärel lubas Tamm naise „kinni panna sinna, kus istub piisavalt luusereid”, muu hulgas ähvardas „kinnipidamisel lõusta lõhki rebida”, samuti solvas vestluse käigus naise surnud abikaasat sõnadega „Mina ei ole teie kadunud joobarist mees”.

Naisterahvas sai toimunust šoki, kuna tema isikut alavääristati ja alandati. Nii Toompuu kui ka kõik vestluses osalejad teadsid, kellena Tamm töötab. (Politsei- ja Piirivalveameti ... 2011–2013)

14.

Piiripunkti juhil Rebasel on Vene viisa, sest tema tööülesannete täitmine eeldab aeg-ajalt Vene Föderatsioonis käimist. Teenistusülesannete täitmisel üldine piiripunkti režiim ja muu korraldus ei kohaldu.

Rebane käis kuu aja jooksul üks või kaks korda isikliku sõidukiga Vene Föderatsioonis kaubareisil. Tavaliselt käis Rebane sisseoste tegemas vahetult pärast tööpäeva lõppu, andes piiripunkti vahetuse vanemale teada, et hakkab liikuma. Vahetuse vanem andis omakorda piiripunkti terminalis olevatele ametnikele teada, et juht on tulemas. Rebane ei kasutanud piiripunkti läbimisel ootealale registreerimist ega järginud selle ala tähistusi. Piiripunkti juht Rebane sõitis peatumatult piiripunktis läbi nii maa- kui ka teadetetahvlite liikluskorraldust eirates, samuti sõitis peatumata läbi talle avatud tolli tõkkepuu alt. Kui piiripunktis oli palju piiriületajaid, siis sõitis Rebane järjekorrata hetkel vaba bussiterminali värava kaudu välja. Tagasiteel Eestisse sõitis Rebane samalaadse etteteatamisega peatumata piiripunktist läbi. Piiripunkti juht Rebane on mõnikord sõitnud ka sõidukite järjekorra kõrvalt vastasuunas ja läbinud piiripunkti veoautode terminali kaudu. (Politsei- ja Piirivalveameti ... 2011–2013)

15.

Politseiametnikud Tamm ja Saar pidutsevad vabal ajal baaris ning otsustavad lahkuda pisut pärast südaööd. Nendega koos viibib veel kaks eraisikut. Baarist äraminekuks kutsub politseinik Tamm endale ja sõpradele järele tööl olevad kolleegid. Baari juurde saabub patrull, mis koosneb kahest politseiametnikust. Kogu seltskond istub politseivärvides sõidukisse ja patrullisõiduk lahku.

Seda näevad pealt samal ajal baarist lahkunud teine suurem seltskond (umbes kümme inimest), kes politseiautosse istunud isikuid ei tundnud. Baarikülastajatele oli näha ja kuulda, kuidas Tamm mobiiliga räägib ja kedagi järele kutsub. Baari välisuksel asuv videokaamera kinnitab nähtut. (Politsei- ja Piirivalveameti ... 2011–2013)

16.

Uuriija Tamme juurde tuleb naisterahvas Lodjapuu, kes soovib perevägivalla kohta avalduse esitada. Kannatanu ülekuulamisega alustatakse kriminaalmenetlus. Uuriija Haab on Tamme kabinetikaaslane. Uuriija Tamm räägib ja arutleb uurija Haavaga kannatanu avalduse sisu üldistavalt, et saada abistavaid mõtteid võimalike järgnevate tegevuste kohta.

Vestluse käigus saab Haab aru, et kaebus on esitatud tema elukaaslase poja kohta. Uuriija Haab sellest Tamme ei teavita. Haab palub abi osutamise eesmärgil endale näidata kogu ülekuulamise protokoll. Seejärel teeb Haab andmebaasist kannatanu kohta isikupäringuid, kontrollib, kas kontaktid protokollil ja andmebaasis on identsed. Tööpäeva lõpus otsustab Haab Lodjapuule helistada.

Kui Tamm on kabinetist väljas uut avaldust vastu võtmas, otsustab Haab töömobiililt numbrit varjates kannatanule helistada. Haab jääb Lodjapuga rääkides anonüümseks. Uuriija Haab annab mõjutaval ja ähvardaval toonil teada, et kannatanul oleks parem avaldus tagasi võtta, kuna sellise probleemi saab ka ilma politseita ära lahendada ja ega keegi nagunii sellist jama tegelikult ei usuks. Lisaks mainib Haab, et tal on politseis kõrgetel kohtadel tutvused ja kui avaldust tagasi ei võeta,

on tal võimalik teha nii, et kriminaalasja menetlus kuhugi ei jõuaks. Haab ei räägi oma elukaaslasele toimunust. (Politsei- ja Piirivalveamet ... 2011–2013)

Tulemuste esitamine

- Osalejad kannavad ette oma juhtumi ja selle lahenduskäigu.
- Vajaduse korral kaasõpilased küsivad ja kommenteerivad lahenduskäiku.

2. POLITSEI ROLL ÜHISKONNAS

Selles peatükis käsitletakse politsei missiooni ja rolli ühiskonnas, mida aitavad paremini mõista mitmed praktilised harjutused. Politseiorganisatsiooni arengu jaoks on tähtis, et iga ametnik tunnetaks politsei tulevikku ja vajadusi muutavas ühiskonnas. Rühmatöö vorm, mida praktilistes ülesannetes kasutatakse, võimaldab läbi arutada kõik olulised seisukohad politsei tulevikust ning mõtestada politsei missiooni tähendust ja seotust igapäevatööga.

2.1. Politsei missioon ühiskonnas

Politsei tegutseb demokraatlikus ühiskonnas ühiskonna ja üldsuse heaks. Politsei ülesannete hulka kuulub avaliku julgeoleku tagamine, inimeste ja kõigi demokraatlike institutsioonide kaitse, samuti avaliku korra tagamine, süüteoennetus, kuritegude avastamine ja õigusrikkuja vastutusele võtmine, üldise turvatunde tugevdamine.

Politseil on raske nende ülesannetega üksi toime tulla. Kuid üldsuse toetust on võimalik saada vaid juhul, kui üldsus usaldab politseid. Usalduse saavutamiseks ja hoidmiseks saab iga politseiametnik palju ära teha, näiteks austada inimvääriskust ja iga inimest, sest kõigil on oma õigused ja kohustused, inimesi tuleb kohelda eelarvamusteta. Kõik politseiametnikud peavad olema oma sõnade ja tegudega eeskujuks. Selline käitumine näitab avalikkusele, et seaduse ees on kõik võrdsed. Politseiametnikud täidavad ise kõiki seadusi, sest nad kaitsevad oma igapäevatöös seaduste täitmist. Politseiametnikud peavad oma tööd tegema nii läbipaistvalt kui võimalik ja nad vastutavad üldsuse ees nii oma tegude eest kui ka organisatsiooni, st kõigi kolleegide eest.

Politsei- ja Piirivalveameti (edaspidi PPA) missioon on lihtne ja la-
kooniline: koostöös loome turvalisust. Missioonil on selge seos ameti
põhiväärtustega.

Täpsemalt kirjeldatakse politsei- ja piirivalveorganisatsiooni olemust ning
arengusuundi PPA visioonis, mis on sõnastatud järgnevalt: „Oleme ava-
tud, arengule ja inimesele suunatud, kõrgete eetiliste väärtustega asja-
tundlik partner turvalisuse loomisel.”

Eestit peetakse õigusriigiks. Õigusriigis ei tohi seadused ja eetika olla vas-
tuolus. Eetikastandardeid kirjeldatakse ja reguleeritakse teatud seaduste,
näiteks põhiseaduse kaudu, mis peab tagama eetilise usaldusväarsuse ja
ühiskonnaliikmete õiglase kohtlemise. Kuid ükski seadus ei saa hõlmata
kõiki eetilisi printsiipe. Kui seadus näeb ette teatud meetmete rakenda-
mist, siis esitatakse tavaliselt küsimus „Mida tuleb teha?”. Eetilised stan-
dardid nõuavad teatud hoiakuid ja eeldavad teatud käitumisviise ning seda
kirjeldab küsimus „Kuidas tuleb midagi teha?”.

Politseiametnikud peavad käituma eetiliselt laitmatult, st mitte juhindu-
ma isiklikest huvidest, mitte laskma ennast liigselt mõjutada ümbritsevast
keskkonnast ja seal kehtivatest tavadest. Eetikanormide tundmine on poli-
tseitöös väga vajalik, kuid kindlasti jääb sellest väheks. Eetikateadmisi
peab oskama õigesti kasutada. Politseiametnik peab suutma kiiresti rea-
geerida, eetiliselt otsustada, mis on õige just selles olukorras ja hetkel.
Politseiametniku tegutsemine tekitab inimestes usaldust, kui otsused ja
teod tunduvad õiged ja õiglased. Eetilise otsustamisega käib alati kaasas
vastutus.

2.1.1. Tulevikuvision (praktiline ülesanne)

Teema:

- politseitöö sotsiaalne raamistik;
- politsei tulevik ja edaspidised vajadused.

Eesmärgid:

- arusaam politsei rollist muutavas ühiskonnas;
- arusaam politseieetika tähendusest muutuva ühiskonna tingimustes.

Osalejad töötavad väikestes rühmades välja oma politseiteenistuse tulevikuvisioni.

1. Kuidas muutub ühiskond tõenäoliselt järgmise kahe, nelja, kümne aastaga?
2. Kust saab teavet praeguse olukorra ja suundumuste kohta?
3. Milline on ühiskonna struktuur vanuse, soo, etnilise päritolu, hariduse, elamistingimuste kaupa?
4. Kui palju sotsiaalset ebavõrdsust esineb seoses hariduse, sissetuleku, sotsiaalse staatuse ja võimalustega?
5. Kuidas muutub ühiskonna muutudes politsei roll? Kas muutustega kaasnevad uued eetikanõuded?
6. Kas ühiskonnas või politseiorganisatsioonis on parajasti toimumas muutusi, mille suhtes peaks politsei võtma kasutusele vastumeetmeid? Miks?

Tulemuste esitamine

Osalejad esitavad oma visiooni tervele rühmale. Arutatakse mõju politsei missioonile ja võimalikke eetikanõudeid. (Common ... 2010: 13)

2.2. Eetika roll muutavas ühiskonnas

Kogu maailmas muretsetakse traditsiooniliste väärtuste kadumise pärast. Sageli puuduvad inimestel selged orientiirid, mille suunas liikuda, mille poole pöörduda. Haridus annab inimesele orientiirid ja aitab teha teadlikke valikuid. Haridus kuulub oma olemuselt eetika valdkonda.

Tänapäeva ühiskonnas puututakse järjest enam kokku erinevate protsesside ja nähtustega. Neist enim väärivad esiletõstmist individualiseerimine, pluralism, tarbimiskultuur, massimeedia. Need suunad ja protsessid pakuvad norme ja juhiseid selle kohta, mida tuleks pidada heaks eluks.

Individualiseerimist võib tõlgendada kui ühiskonnas ja kultuuris kehtivate normide kadumist või nende tähenduse muutumist. Tänapäeva inimene peab olema avatud kõigele uuele, peab pidevalt ennast arendama, et püsida konkurentsivõimelisena. Tähtis on individuaalne tulemuslikkus, vähetähtis või hoopiski tähtsusetu on ühtekuuluvustunne n-õ tugevate ja nõrkade vahel. Kui inimene ei suuda sellise olukorraga kohaneda, siis ta lükatakse kõrvale. Sageli ei võta kohanemisvõimelisemad inimesed enda kanda sotsiaalset vastutust. Kujunenud olukorras on vaid samm üldiste seaduste eiramiseni, privileegide ja erikohtlemise nõudmiseni. Inimeste jaoks, kes peavad end sotsiaalseks eliidiks, on maailma ostetav. Maailma tajumine on sellisel juhul seotud tarbimiskultuuriga, mida võib tõlgendada kui tarbimist ilma igasuguste piirangute ja raskusteta. Kui ühiskonnas pälvib tarbimiskultuur sotsiaalse tunnustuse, siis võib kiiresti tekkida olukord, kus vähem tunnustatud inimesed püüavad saavutada ostetavat heaolu ebaseadusliku lisatöö või muu korruptiivse käitumise kaudu.

Elame pluralistlikus ühiskonnas, kus kehtivad liberaalse moraali põhimõtted, st iga inimesel on õigus elada oma äranägemise järgi tingimusel, et ei kahjustata teist inimest. Kõik demokraatlikud ühiskonnad jagavad liberaalse moraali põhimõtet, kuid erinevad väärtuste (individuaalsed, kollektiivsed) poolest, mida olulisemaks peetakse. Sotsiaalsed struktuurid ja tingimused muutuvad ajas. See mõjutab ühiskondlikke väärtusi ja moraalitõekspidamisi. Puuduvad kohustuslikud väärtused või nende tõlgendamistavad, sest liberaalne riik on moraalselt neutraalne.

Inimeste eetikat kujundab suuresti massimeedia. See toetab eemaldumist tavanormidest, sest meedias kajastatavat teavet, probleeme, väärtusi jms võetakse kui absoluutset tõde. Meedias loodud eeskujud mõjutavad kuulajate-vaatajate mõtteid, tundeid, hoiakuid, nende põhjal kujundatakse oma eetilised tõekspidamised, sh arusaamine õigest käitumisest, õnnest jms.

Individualiseerimine ja pluralism, samuti massimeedia võivad tugevdada iseseisvust, enesearengut ja vaba tahet, mis on eetilise otsustamise eeltingimused. Sellisel juhul on inimene valmis silmitsi seisma reaalse elu probleemide ja vasturääkivustega (kaksikmoraaliga), mõtisklema moraaliküsimuste üle, võtma endale vastutuse elu ja ühiskonna arengu eest.

2.2.1. Politsei ja üldsus (praktiline ülesanne)

Teema:

- politsei roll ühiskonnas;
- eetika tähendus politsei jaoks.

Eesmärgid:

- analüüsida politsei rolli ja missiooni muutuvus ühiskonnas, et panna alus ametieetika arutamisele;
- arutada ühiskonna ootusi politsei suhtes ja politsei fundamentaalset rolli õiguste kaitsmises;
- ametivande tähenduse teadvustamine.

Õppevorm: rühmatöö, liikumine (kaheksa peatuskohta).

Igas peatuskohas on pabertahvli leht, kuhu on kirjutatud üks järgmistest pealkirjadest:

1. Politsei roll ühiskonnas on.....
2. Politseiteenistus tähendab
3. Erinevus politseiametniku ja tavakodaniku vahel on

4. Miks annavad politseiametnikud ametivande?
5. Meie ühisidentiteedi kõige tähtsam märksõna/idee on
6. Kõige suurem oht politseile ühiskonnas on.....
7. Politsei vajab üldsust selleks, et.....
8. Üldsus vajab politseid selleks, et.....

Iga rühm alustab eri peatuskohast ja liigub edasi järgmisse, kuni kõik rühmad on läbinud kõik peatuskohad. Igas peatuskohas koguvad osalejad ajurünnaku vormis vastuseid, kuidas lõpetada peatuskohas esitatud laused. Rühma liikmed lepivad kokku ühe vastuse, mis erineks eelmiste rühmade arvamustest, ja kirjutavad selle pabertahvlile.

Tulemuste esitamine

Iga peatuskoha viimane rühm hindab esitatud vastuseid ja koostab pingerea kõikidest mõtetest, lähtudes nende tähtsusest politsei jaoks, ning esitab nendest esimesed kaks koos põhjendustega. Vastused arutatakse koos läbi, pidades silmas järgmisi küsimusi.

- Miks ei võta üldsus üle politsei missiooni?
- Kui politsei ei käitu eetilisel, kas siis on politseid üldse vaja? (Common ... 2010: 14)

2.3. Eetika- ja õigusnormide tähendus politseitöös

Riiklikud ja rahvusvahelised eetikakoodeksid ning õigusnormid määravad politseitöö normid, mida tuleb igapäevatoos arvestada. Igapäevane elu muutub ühiskonnas on alus, mille põhjal analüüsida enda ja oma kolleegide käitumist. Vaadeldakse seda, kas järgitakse elementaarseid käitumisnorme ja täidetakse eetikanõudeid. Politseiametnikud peavad juhinduma nõuetest, mis tulenevad politsei rollist demokraatlikus ühiskonnas.

Eetilised ja õigusnormid hakkavad tõeliselt kehtima politseiametnike tegevuse kaudu, st kui politseiametnik täidab nii kirjapandud kui ka kirjutamata norme, siis on tal moraalselt õigus nõuda nende täitmist ka kõigilt teistelt. Näiteks saavad politseiametnikud arendada ja tõestada oma ausameelsust isikliku pühendumise ja avalike väljaütlemiste kaudu, toetades organisatsiooni püüdlusi minimeerida ja ennetada ebaetiliselt ja korruptiivset käitumist. Kui on vaja, julgeb eetiline ametnik seista oma töökspidamiste eest. Organisatsioon pakub eetilise raamistiku ametnike vastutustundlikuks käitumiseks. Juhtide ülesanne on luua eetiline töökeskond, mis võimaldaks ametnikel iseseisvalt töötada ja vastutada oma tegude eest.

Politsei rolli eetiliselt edukaks täitmiseks on vaja tunda ühiskondlikke regulatsioone, samuti teada ja osata õigesti rakendada eetilisi ja õigusnorme. Demokraatlikus ühiskonnas peab politseiametnik tajuma oma rolli, teadvustama selle täitmiseks vajaliku eetika ja ühiste väärtuste tähendust ning aduma politseeetika tähtsust politseiteenistuse jaoks. Iga politseiametnik peab mõistma, miks peab hoiduma ebaetilisest käitumisest, kuidas on võimalik arendada eetilisi teadmisi ja käitumist. Eetiliste teadmiste ja oskuste arendamiseks peab tundma riiklikke ja rahvusvahelisi eetika-standardeid, organisatsiooni põhiväärtusi, mõistma politsei missiooni.

2.3.1. Riiklikud ja rahvusvahelised politseieetika standardid (praktiline ülesanne)

Teema:

- õigus- ja eetikanormid;
- politseieetikanormid ning nendest tulenev isiklik ja organisatsiooniline vastutus võtta need üle politseipraktikasse;
- normid ja isiklikud seisukohad.

Eesmärgid:

- riiklike ja rahvusvaheliste standardite tundmine;
- ametlike politseieeskirjade tähtsuse teadvustamine.

Õppevorm:

- iseseisev töö või 2–4-liikmelistes rühmades.

Kestus:

- ettevalmistus 1 tund, ettekanne 5–10 minutit iga dokumendi kohta.

Vahendid:

- politseieetikat puudutavate dokumentide koopiad (vt lisa I–IV).

Osalejatele jagatakse kätte koopiad – igale osalejale või rühmale eri dokument. Dokumendile on lisatud järgmine ülesanne: auditooriumile tuleb esitada dokumendi kohta ettekanne, kus vastatakse järgmistele küsimustele.

1. Mis on dokumendi pealkiri? Kes on selle koostanud ja kes vastu võtnud?
2. Mis on dokumendi eesmärk?

3. Mida dokument käsitleb? Mis on lühidalt selle sisu?
4. Mille poolest on see politsei jaoks oluline, tähtis, vajalik?
5. Millised reeglid see politseitööle kehtestab?

Osalejatele antakse ettekande ettevalmistamiseks 5–10 minutit. Neil palutakse olla valmis vastama teiste osalejate küsimustele.

Tulemuste esitamine

Kõik ettekanded ja täpsemad selgitused osalejate küsimustele võib esitada korraga pärast töösessiooni või käsitleda iga tunnipaari alguses ja lõpus 1–3 dokumenti. Sel viisil on osalejad omandanud kursuse lõpuks teatud ülevaate kõige tähtsamatest riiklikest ja rahvusvahelistest politseistandarditest ametieetika valdkonnas. Õppejõud peab ise teadma iga dokumendi kõige tähtsamaid aspekte, juhuks kui ettekandja neid ei maini, saab ta need ise lisada.

Teine variant

Kui kursusel käsitletakse politseitöö konkreetset valdkonda (ülekuulamisstrateegiaid, etnilisse vähemusse kuuluvate inimestega suhtlemine jms), võib dokumentide analüüsi seostada vastava teoreetilise teemaga. Sel juhul asendatakse 5. küsimus järgmisega: „Mida ütleb dokument politseitöö kohta . . . valdkonnas?”.

Kolmas variant

Kui osalejad on kogunud politseiametnikud, võib lisada küsimused „Milliste dokumendis esitatud aspektidega on lihtne nõustada, kui arvestada igapäevatöö tingimusi? Millistega keeruline? Miks? Kuidas käituda võimaliku konflikti korral?”. (Common ... 2010: 45)

3. EETIKA POLITSEIORGANISATSIOONIS JA IGAPÄEVASES POLITSEITÖÖS

Käesolevas peatükis käsitletakse ebaeetilise käitumise põhjusi ja mitteametlike reeglite tähendust politseiametnike jaoks.

3.1. Ebaeetilise käitumise olemus

Eetiline käitumine, otsustamine ja otsuste usaldusväärsus nõuab ametipädevust, samuti sotsiaalset ja isiklikku pädevust.

Ebaeetiline ja korruptiivne käitumine on politseitööga kaasaskäiv nähtus. Ebaausa käitumise äratundmiseks ja ennetamiseks on vaja teada, mis on seesuguse käitumise olemus. Oluline on teadvustada, millised on politseitööga seotud eririskid, kuidas ebaeetiline ja korruptiivne käitumine kahjustab organisatsiooni ning mis on põhjused, miks väiksemgi korruptiivne tegu on taunimist väärt, mis tähendus on eetikal ning milline on eetika ennetav roll organisatsioonis.

Iga politseiametnik teab oma õigusi ja kohustusi, kuid see ei võrdu ilmtingimata eetilise käitumisega ega aita vastu seista kollektiivsele survele. Igal inimesel on olemas loomulik kõlbelisus, mida arendades suudab ametnik kriitilisi situatsioone edukamalt lahendada. Lisaks politseitöös kehtivatele tavanormidele on olemas mitteametlikud normid, mis võivad mõjuda ausameelsust edendavalt või pärssivalt. Eetika eesmärk organisatsioonis on aidata lahendada kriitilisi või piiripealseid olukordi.

Ebaeetilisel käitumisel ja korruptsioonil on politseitöös mitmesuguseid erivorme, näiteks teenete osutamine, nõudmine või vastuvõtmine (hinnasoodustused, kingitused, tasuta või soodushinnaga teenused jms),

ametisisesed ebaõiglased karjäärivõimalused, lisatasu tavakohustuste eest, ebalojaalsus. Kõik see mõjutab negatiivselt politseiametnikke, politseijuhte, politseitööd, politsei- ja piirivalveorganisatsiooni, organisatsiooni sisekliimat.

Kui ebaeetiline käitumine muutub igapäevase töötegemise lahutamatuks osaks, siis peab organisatsioon hakkama oma tegevust teatud määral varjama ja kasutama topeletstandardeid. Kuid kaksikmoraal tuleb varem või hiljem ilmsiks. Kui politseiametnikud on ise ebausaldusväärsed, aga oma töös peavad kehtestama norme teistele ning nõudma ja kontrollima nende täitmist, siis on järelikult tegemist kaksikmoraaliga. Tõenäoliselt kaotab organisatsioon aja jooksul oma eetilised väärtused. Ebaeetiline käitumine kahjustab suhteid kogukonnaga, sest politseid usaldatakse järjest vähem.

Ebaeetiline käitumine ja korrupsioon on võimu kuritarvitamine isikliku kasu eesmärgil, oma kohustuste eiramine või kaalutusõiguse vääriti tõlgendamine. Igale ebaeetilisele või korruptiivsele teole on vaja kiiresti ja asjakohaselt reageerida, et ametnikeni jõuaks selge sõnum, kuidas organisatsioonis sellisesse käitumisse suhtutakse. Esimesed ebaeetilise käitumise märgid võivad ilmuda nii töö- kui ka eraelus, näiteks töösse suhtumise muutumine (liigne ametlikkus või huvi puudumine), lisatööd, mis mõjutavad töö kvaliteeti, eemaldumine kolleegidest, madal enesehinnang, seletamatult kõrge elustandard. Ebaeetilise käitumise märke võib leida sotsiaalmeedias leviva juhusliku teabe hulgast.

Politseitöös on ebaeetilise käitumise risk suurem kui teistes ametites, sest politseil on eriline võim ja ligipääs konfidentsiaalsele teabele. Riski võivad suurendada isikuomadused (oskamatus eristada head ja halba), kollektiivisisesed tingimused (negatiivne liider, kaalutusõiguse väärkasutus), juhtimistingimused (nõrk kontroll või selle puudumine), organisatsioonilised tingimused (tunnustuse või motivatsiooni puudumine, liiga suur lubatud kaalutusõigus, eetikapädevuse puudumine organisatsioonis) ja sotsiaalsed tingimused (üldine korrupsiooni tase riigis, selgete eetikastandardite puudumine riigis).

Lisaks ebaeetilisele käitumisele ja korrupsioonile saab rääkida eetikakorrupsioonist organisatsioonis. Eetikakorrupsioon tähendab olukorda,

kus politseiametnikud järgivad ametlike reeglite ja normide asemel isiklike reegleid, mis ei pruugi kokku langeda organisatsioonis kehtivatega. Sellisele situatsioonile aitab kaasa asjaolu, et ametnikud tunnevad hästi politseistruktuuri ja -infokanaleid, samuti kontrollimehhanisme. Neil on väärarusaam, et isiklikku tööalast edu ja kasu on lihtsam saavutada pigem ebaseadusliku kui seadusliku tegevuse kaudu.

3.1.1. Isiklik ja ametialane kokkupuude eetikaga (praktiline ülesanne)

Teema:

- isiklikud ja ametialased moraalsed tõekspidamised.

Eesmärgid:

- õppijate hoiakute analüüs;
- organisatsiooniliste ja isiklike väärtuste ja normide erinevuste teadvustamine;
- politseitöö eetikariskide teadvustamine.

Ettevalmistus: õpetaja võib enne välja valida küsimused, mis on konkreetse kursuse seisukohalt kõige olulisemad, ja kohandada küsimustikku vastavalt vajadusele.

Küsimustikud jagatakse igale õppijale eraldi ja vastatakse iseseisvalt.

Küsimused

1. Kas olete politseieetikaga kokku puutunud kutseõppe ajal, politseinikuna töötades või praktikal olles? Kui jah, siis millist laadi ja kui intensiivne oli kokkupuude? Kas varasem kokkupuude moraali- ja eetikaküsimustega tuli teile politseitöös kasuks või kahjuks?

2. Kas teie arvates on võimalik eetikat või eetilist käitumist õppida?
3. Kas teil oli politsei- ja piirivalvekolledžisse õppima tulles selleks moraalne või eetiline motiiv? Kui jah, siis milline?
4. Kui tihti puutute politseitöös kokku eetikaküsimustega?
5. Millised olukorrad politseitöös tekitavad teie arvates eetikaküsimusi?
6. Kirjeldage olukorda, mille lahendamisel pidite kasutama oma eetikapädevust.
7. Kirjeldage juhtumit, kus pidite käituma erakorraliselt oma isiklike eetikatõekspidamisi järgides. Kas teid tunnustati selle eest?
8. Kirjeldage olukorda, kus te ei suutnud järgida oma isiklike eetilisi tõekspidamisi.
9. Milline eetikapädevus on teie politseiteenistuses kõige tähtsam?
10. Milline väärtus on teile politseitöös kõige tähtsam?
11. Millistes valdkondades on PPAs, prefektuuris, jaoskonnas kõige rohkem puudu eetikapädevusest?
12. Kirjeldage olukorda, kus teie kolleegid valmistasid eetilise pettumuse. Kas sellised juhtumid on erandlikud või regulaarsed?
13. Kas politseijuhid peaksid eetikaküsimustes olema eriliselt pädevad? Kui jah, siis milles peaks pädevus väljenduma? Kui ei, siis miks?
14. Kas kõrgel tasemel eetikapädevus aitab PPAs kaasa karjääri tegemisele? Kui jah, siis miks ja kuidas? Kui ei, siis miks? Kuidas oleks õige?
15. Kas PPAs esineb kaksikmoraali? Kui jah, siis tooge mõni näide ja kirjeldage suurimaid lahknevusi.
16. Kas teil on olnud mõni juhtum, kus tekkis konflikt eetilise ja õigusliku hinnangu vahel? Kui jah, siis kirjeldage olukorda.
17. Kas eetikaküsimusi arutatakse PPAs, prefektuuris, jaoskonnas liiga palju või liiga vähe?
18. Millist aktuaalset probleemi sooviksite arutada seoses selle eetilise mõjuga?
19. Nimetage kolm küsimust, mida soovite küsida eetika kohta.

20. Kas teie arvates toob meeskonnatöö kaasa erilisi eetilisi või moraalseid nõudeid? Kui jah, siis milliseid?
21. Kas teie arvates kehtestatakse tänapäeval politseiametnikele rohkem või vähem eetikanõudeid kui varem? Miks?
22. Kas on midagi, mis teid eetika juures häirib? Kui jah, siis mis?
23. Kas elukogemus suurendab või vähendab inimeste usaldust isiklike moraalinormide suhtes?
24. Kas Eestis on olemas politsei eetikakoodeks või missioonikirjeldus? Kui ei, siis miks? Kui jah, siis milline on selle otsene mõju teile ja teie tööle? Kui jah, siis kuidas see välja töötati?
25. Mida muudaksite võimaluse korral esimese asjana seoses politseitöö eetikaküsimustega?
26. Millised politseeetika aspektid peaksid alati alles olema?
27. Mida ei peaks kunagi eetika kohta üle kordama?
28. Kui käesolevast küsimustikust puudub mõni oluline küsimus? Kui jah, siis milline?

Tulemuste esitamine

Ühisarutelul palutakse osalejatel rääkida mõtetest, mis on neil küsimustele vastamisel tekkinud ja mida nad soovivad teistega jagada, oma isiklikest kogemustest ja küsimustest ning pakkuda välja teemad, mida soovivad kursuse käigus arutada. Probleemsed teemad võib paberile üles märkida ja seinale riputada, et need oleksid kogu kursuse vältel nähtavad. Küsimustike vastuste juurde võib kursuse jooksul mitu korda tagasi tulla. (Common ... 2010: 49)

3.1.2. Milleks hüljata eetikastandardid? (praktiline ülesanne)

Teema:

- ebaeetilise käitumise võimalikud põhjused ja kaasaitavad tegurid.

Eesmärgid:

- mõtelda selle üle, miks inimesed eetikastandardid hülgevad;
- mõtelda selle üle, mida saaks sellise käitumise ennetamiseks teha;
- teada mitteametlike reeglite tähtsust politseieetika jaoks;
- arusaam ja teadlikkus eetikariskidest politseis.

1. etapp: väikestes rühmades töötades leiavad osalejad võimalikult palju põhjusi, mis aitaksid seletada, miks hüljatakse eetikastandardid.

I rühm: poliitilised põhjused, näiteks võimulolijad tahavad püsida võimul. Vahel võib põhjus olla poliitiliste vastaste ähvardamises ja selles, et ähvardajad jäävad karistamata.

II rühm: isiklikud põhjused, näiteks politseiametnikule ei meeldi teatud põhjusel oma töökaaslased.

III rühm: majanduslikud põhjused, näiteks elukalliduse pidev tõus, madal palk.

IV rühm: sotsiaalsed/kultuurilised põhjused, näiteks teatud rahvastikurühmade õiguste eiramist peetakse lubatuks; mõnikord ei peetagi eetikastandardite eiramist eetikastandardite eiramiseks, näiteks naiste kodanikuõiguste rikkumisel.

Iga rühm kirjutab vastused pabertahvlile ja esitab need kogu auditooriumile. Kui teistel osalejatel on küsimusi, märkusi või lisavastuseid, võivad nad neid jagada. Aega peaks andma umbes 10 minutit rühma kohta.

2. etapp: rühmad arutavad, kuidas võivad kirjeldatud motiivid põhjustada politsei ebaeetilist või korruptiivset käitumist. „Kui põhjus on ..., siis esinevad järgmised eririskid ...”

Tulemuste esitamine

Lõpus esitavad allrühmad oma tulemused tervele auditooriumile. Ühises mõttevahetuses eri põhjuste ja tegurite üle, mis võivad viia ebaeetilise käitumiseni, arutavad osalejad ka vajadust eri ennetusmeetmete järele. (Common ... 2010: 79)

3.2. Mitteametlike reeglite tähendus

Politseitöös tuleb pidevalt langetada eetilisi otsuseid. Keerulised valikud tekivad siis, kui püütakse järgida kõrgemaid eetikaprinsiipe, nagu ausus, õiglus, hoolivus. Sageli tuleb ette olukordi, kus kaitstes ühe inimese õigusi, rikutakse tahtmatult teise omi. Paratamatult tekib töös eetilisi dilemmasid või küsimusi, kas õigusnormid on õiglased, kas tähtsam on õigus või õiglus, kuidas langetada otsuseid nii, et need oleksid samal ajal õiged ja õiglased jne.

Dilemmasid võivad põhjustada vasturääkivused eetikaprinsiipide ja selle vahel, mida peetakse organisatsioonis õigeks. Kõige rohkem võib tugevdada või kahjustada eetilist käitumist rühmavaim. Rühmavaim on mõiste, millega kirjeldatakse seda, kuidas rühma või töökollektiivi liikmed samastavad end suhtlemise ja ühistegevuse kaudu rühmaga, rühma eesmärkide ja ülesannetega nii, et nad on valmis maksimaalselt pühendama end ühiseesmärkide saavutamisele. Kõik toetavad kõiki ja annavad endast parima, et ülesandeid täita.

Hästi toimivas organisatsioonis kehtivad teatud üldised veendumused, mis aitavad raskustega toime tulla. Nimetatud veendumused kätkevad endas õigeid tegutsemis-, tõlgendamis- ja mõtlemisviise. Politseiametnikel tuleb sageli ette pingelisi olukordi, kus on vaja kiiresti otsustada ja tegutseda, otsustamisel peab arvestama eri nõudeid ja tingimusi. Sellises situatsioonis on palju abi selgetest juhistest ja töökaaslaste toest. Üldised veendumused määravad eetika koha organisatsioonis ja igapäevatöös.

Rühmavaimul on lisaks edasiviivale ja arendavale rollile ka teine pool. Rühmavaim dikteerib ebaeetilise käitumise, kui rühm peab end ühiskonnast kõrgemal asuvaks, otsustades ise, mis on õige, mis on vale, mis on hea, mis halb. Rühma liikmed mõõdavad edu oma isikliku väärtusskaala põhjal, juhivad sageli isiklikust huvist. Nii kujundatakse oma kontseptsioon organisatsiooni missioonist, ootustest ja õiglusest. Negatiivse rühmavaimu esinemisel tunnistatakse avalikult ametlikke eeskirju, kuid tegelikkuses kehtestatakse oma väärtushinnangud ja huvid. Negatiivne rühmavaim võib välja kujuneda juhul, kui juhid seda toetavad, näiteks kindlate töötulemuste saavutamine vahendeid valimata või mis tahes hinnaga. Halvimal juhul võivad juhid tõlgendada tunnustatud väärtushinnanguid

selle kohta, mis on õige ja mis on vale, nii nagu hetkel kasulikum on. Juhid võivad kohandada vastavalt nende ametnike ootustele, kes võivad hakata probleeme tekitama. Võib oletada, et juhid ei soovi probleeme, seepärast on aus ja õiglane käitumine teisejärguline.

Positiivse rühmavaimu kujundamisel on juhi roll väga tähtis. Juhid kohus on isikliku eeskuju toel näidata, mida tähendab koostöö, kuidas lahendada probleeme, võtta arvesse töötajate ootusi.

Oluline on, et politseiametnikud mõistaksid politseitöö missiooni ja eesmärgi ning seda, millised käitumismudelid aitavad eesmärgi kiiremini saavutada. Selged ja lihtsad käitumisreeglid ja õpitud tegutsemisjuhised kaitsevad politseiametnikke sotsiaalse surve, vahel ka hukkamõistu eest.

Eetilisi põhimõtteid austav ja arvestav organisatsioon aitab töötajatel omandada moraalinorme ja väärtusi kindlate hoiakutena. Politseiametnikud, kellel on kindlad moraalsed ja eetilised väärtused, lasevad end vähem mõjutada enda ja teiste vastuolulistest soovidest ja huvidest.

3.2.1. Organisatsioonikultuuri mõju eetilisele käitumisele (praktiline ülesanne)

Teema:

- mitteametlike reeglite mõju.

Eesmärgid:

- juurdlemine eetika koha üle organisatsioonis ja igapäevases politseitöös;
- arutlemine subkultuuri mõju üle eetikahoiakutele;
- teadmised mitteametlike reeglite tähtsusest politsei jaoks;
- teadmised üldsusega koostöö tähtsusest ebaeetilise või korrumppeerunud käitumise ennetamisel ja avalikkuse usalduse võitmisel;
- riski eri vormide teadvustamine;
- oskus tuvastada probleeme politseiorganisatsioonis.

Väikestes rühmades vastavad osalejad järgmistele küsimustele:

I rühm

- Kuidas käsitlevad teie jaoskonna töötajad eetikaküsimusi? Kuidas suhtutakse väärtustesse ja kuidas neid kinnistatakse?
- Kas on selge üksmeel, mis on sise- ja väliskontaktide puhul õige ja mis on vale? Kas need on erinevad? Kui jah, siis mille poolest?
- Kui tähtis on eetikapädevus võrreldes kutsepädevusega? Kui olulised on need pädevused värbamisel, edutamisel, igapäevastes olukordades või juhtivale ametikohale saamisel? Millist käitumist ootavad juhid alluvatelt?
- Kas puutute igapäevases töös kokku sellega, et ootused politseile on vahel vasturääkivad? Kuidas sellega toime tulla? Kus õppisite sellega toime tulema?

II rühm

- Millised ametlikud eeskirjad määravad töötamist ja käitumist PPAs?
- Kes valib ja määrab PPA eesmärgid ja kuidas see toimub? Kes otsustab ja määrab, kuidas tuleb need eesmärgid saavutada? Kas politseiametnikud juhinduvad ametlikest printsiipidest või pigem vajadusest saavutada edu konkreetsetes olukordades? Kui ametlike printsiipide ja tavamenetluse vahel on erinevusi, siis miks ja kes saab sellest kasu?
- Mis takistab politseiametnikel käitumast ametlike eeskirjade ja printsiipide järgi? Mis juhtub ametnikuga, kes käitub vastavalt ametlikele eeskirjadele? Kas pikas perspektiivis oleks üldsusega heade suhete hoidmiseks parem järgida mitteametlikke või ametlike eeskirju? Millised on nende eelised ja puudused töötajate ja juhtide jaoks?

III rühm

- Kas töötajad tunnevad, et juhid või üldsus hindab nende tööd?
- Kas politseitöö on üldsuse jaoks läbipaistev? Kuidas mõistavad politseiametnikud ja juhid vastutust üldsuse kui terviku või selle eri sektorite ees? Kelle heakskiit on tähtsam: kas üldsuse või kolleegide oma?
- Kuidas on PPAs korraldatud suhtlemine massimeediaga?

IV rühm

- Kuidas politseiametnikud endast räägivad, kas austusega või pigem küüniliselt?
- Millised põhimõtted reguleerivad politsei sisemist ühtsust, kolleegiaalsust? Kuidas toetavad üksteist sama ja erineva hierarhiatasandi politseiametnikud?
- Kas politseiametnike mitteametlikud suhted toetavad ametlikke eesmärke või töötavad nendele vastu? Kas mitteametlikud suhted toetavad ametlikke teabevahetusviise, ametlikke hierarhiaid, väärtusi, otsuseid või töötavad nendele vastu?

Tulemuste esitamine

Osalejad märgivad oma tulemused kokkuvõtlikult pabertahvlile ja tutvustavad neid tervele rühmale. Organisatsioonikultuuri kesksed kriteeriumid töötatakse välja ühisarutelul. Suunavad küsimused: Millised organisatsioonikultuuri elemendid tugevdavad sisemist ja välist eetilist käitumist? Milliseid probleeme võib tekitada ametieetika organisatsioonikultuuris?

Teine variant

Õpperühmas, kuhu kuuluvad eri teenistusastmega politseiametnikud, võib algatada avatud diskussiooni, jaotades osalejad teenistusastmete järgi allrühmadesse. Allrühmad töötavad samade ülesannetega. (Common ... 2010: 115)

3.2.2. Rollivahetus (praktiline ülesanne)

Teema:

- organisatsiooni ja isiklikud väärtused;
- ebaeetilise käitumise võimalikud põhjused ja kaasaaitavad tegurid.

Eesmärgid:

- isiklike väärtushinnangute analüüs rollide ja vaatenurkade vahetamise kaudu;
- organisatsiooni ja isiklike väärtushinnangute ning otsustamiskriteeriumide analüüs;
- arusaamine põhjustest ja kaasaaitavatest teguritest, mis võivad ebaeetilise käitumiseni viia;
- oma senise käitumise analüüs.

Pooled osalejad valmistavad rühmades ette rollimängud, ülejäänud on vaatlejad. 3–4-liikmelistele rühmadele antakse ettevalmistuseks 15–20 minutit.

I rühm: kujutage ette, et olete politseiametnik, keda süüdistatakse milleski (väärteos, kuriteos), näiteks ebaeetilises käitumises, inimõiguste rikkumises, varguses. Olete süütu. Kuidas sooviksite, et teid koheldaks?

II rühm: kujutage ette, et olete politseiametnik, keda süüdistatakse milleski (väärteos, kuriteos), näiteks ebaeetilises käitumises, inimõiguste rikkumises, varguses. Olete süüdi. Kuidas sooviksite, et teid koheldaks?

III rühm: kujutage ette, et tähtsat isikut süüdistatakse kuriteos. Teie peate ta üle kuulama. Te ei tea, kas ta on süüdi või mitte. Kuidas käitute?

IV rühm: kujutage ette, et romade kogukonna liiget süüdistatakse kuriteos. Teie peate ta üle kuulama. Te ei tea, kas ta on süüdi või mitte. Kuidas käitute?

Vaatlejad mõtlevad valmis kriteeriumid, mida rollimängude korral jälgida. Näiteks, kas sellel, et töökaaslane on süüdi või mitte, on vahet? Kas rikastel ja vaestel kahtlusalustel tehakse vahet? Kas tavakodanikel ja politseiametnikel tehakse vahet? Kui tehakse, siis kuidas ja millised on suurimad erinevused? Kuidas seda mõõta?

Tulemuste esitamine

Rühmad esitavad üksteise järel vaatlejatele oma rollimängud. Rollimänge jälgivad vaatlejad ja teised osalejad, kes võivad märkmeid teha. Pärast ettekandeid räägivad kõigepealt esitajad, mida nad rollide mängimise ajal arvasid. Seejärel lisavad ülejäänud oma märkused rollimängude kohta. Lõpus esitavad vaatlejad oma järeldused. (Common ... 2010: 88)

3.2.3. Politsei väärkäitumise juhtumite analüüs (praktiline ülesanne)

Teema:

- riskid ja kaasaitavad tegurid, mis võivad viia ebaeetilise või korruptiivse käitumiseni;
- mitteametlike reeglite mõju.

Eesmärgid:

- teadlikkus ebaeetilise käitumise individuaalsetest ja meeskondlikest motiividest;
- teadlikkus ebaeetilise käitumisega seotud riskidest politseitöös;
- teadlikkus korruptsiooni ohtlikkusest;
- hoiakud ja oskused, mis aitavad hoiduda ebaeetilisest käitumisest.

Õppijad jaotatakse 2–3-liikmelistesse rühmadesse. Rühmad mõtlevad ühiselt välja juhtumeid, mis sisaldavad näiteid kingituste või teenete vastuvõtmist töökohustuste täitmisel. Iga rühm paneb oma juhtumi kirja.

Rühmad tutvustavad oma juhtumeid tervele auditooriumile ja annavad selgitusi, kui midagi jääb arusaamatuks. Seejärel valib iga rühm analüüsimiseks ühe juhtumi ning kasutab järgmisi küsimusi kingitust või teenet pakkuva isiku ja neid vastu võtnud politseiametniku kohta.

1. Milliseid motiive või soodustavaid tegureid on võimalik sellise käitumise õigustamiseks leida?
2. Mis on loodetud kasu?
3. Kas juhtumis esineb eetiline dilemma? Milliste ootuste ja eeskirjade vahel?
4. Kas oleks olnud võimalik tegutseda teisiti? Kui jah, siis kuidas ja millal oleks seda pidanud tegema?
5. Millal ületati moraalse käitumise piir?
6. Millised on juhtumisse kaasatud isikute kohustused?
7. Kas on võimalik tuvastada ametlikke või mitteametlikke institutsionaalseid tingimusi, mis soosivad korrumppeerunud hoiakuid ja käitumist antud juhtumi korral? Kas on võimalik tuvastada ametlikke või mitteametlikke institutsionaalseid tingimusi, mis oleksid loonud organisatsioonis stabiilse kõlbelise sisekliima võitlemisel korrupsiooni vastu?
8. Mida tuleks teha, et vältida ohtu ja kiusatust käituda kirjeldatud olukorras korrupsiivselt? Kuidas oleksid kaasatud politseiametnikud saanud juhtumi lahendada nõuetekohaselt?

Tulemuste esitamine

Iga rühm esitab oma tulemuse tervele auditooriumile. Ühiselt arutatakse riskide võimalikult varases järgus tuvastamise ja konstruktiivse lahendamise parima tava üle.

VIIDATUD ALLIKATE LOETELU

- Aavik, T., Keerus, K., Lõuk, K., Nõmper, A., Pevkur, A. 2007. Eetika-koodeksite käsiraamat. Tartu: Eesti Keele Sihtasutus
- Common Curriculum on Police Ethics and Prevention of Corruption. 2010. European Police College. Luxembourg: Publications Office of the European Union
- Ellonen, E., Kekomäki, K., Raivola, P., Taiha, H., Väitalo, T. 2002. Eetika ja politseitöö. Tallinn: Sisekaitseakadeemia Kirjastus
- Kerner, J. 1990. Kolm kuulsat filosoofi. Tallinn: Kuldsulg
- Laanemäe, A. 2000. Eetika alused. Tallinn: Tallinna Tehnikaülikooli Kirjastus
- Meel, M. 2000. Sissejuhatus ärietikasse. Tallinn: Külim
- Pojman, L. P. 2005. Eetika: õiget ja väära avastamas. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus
- Politsei ja piirivalve seadus 06.05.2009, jõustunud 01.01.2010, osaliselt 01.01.2012 – RT I 2009, 26, 159
- Politsei- ja piirivalveameti sisekontrollibüroo distsiplinaarmenetluse kaasused aastatest 2011–2013. Kättesaadav autori isiklikust õppematerjalide kogust. 24.10.2014
- Rest, J. 1994. Background: Theory and Research. J. Rest, D. Narvaez (toim.) Moral Development in Professions: Psychology and Applied Ethics. New York: Erlbaum
- Salumaa, E. 1992. Filosoofia ajalugu I. Antiikfilosoofia. Tallinn: EELK Konsistooriumi kirjastus- ja infoosakond
- Tuulik, M. 2002. Eetika ja moraal: kõik algab meist endist. Tallinn: Ilo
- Tuulik, M. 2008. Õpetaja eetika. Tallinn: M. Tuulik
- Üliõpilaste ainetööd aastatest 2008–2014. Kättesaadav autori isiklikust õppematerjalide kogust. 24.10.2014

TABELITE JA JOONISTE LOETELU

Joonis 1. Eetika liigid

Joonis 2. Normatiivne eetikakoodeks

Joonis 3. Aksioloogia skeem

Joonis 4. Moraaliprotsessi skeem

Tabel 1. Eetika, usu ja seaduse sarnasused ja erinevused

Tabel 2. Väärtuste, vooruste ja hoiakute loetelu

LISAD

Lisa 1. Õiguskaitseametnike käitumiskoodeks

Õiguskaitseametnike käitumiskoodeks on vastu võetud ÜRO Peaassamblee resolutsiooniga 17.12.1979 ja koosneb kaheksast artiklist.

Artikkel 1: Õiguskaitseametnikud peavad alati täitma neile seadusega pandud kohustusi.

Artikkel 2: Õiguskaitseametnikud peavad austama ja kaitsma inimvääriskust ja hoidma kõigi inimeste inimõigusi.

Artikkel 3: Õiguskaitseametnikud võivad jõudu kasutada ainult siis, kui selleks on äärmine vajadus, ja ainult oma kohustuste täitmise ulatuses.

Artikkel 4: Õiguskaitseametnikud peavad hoidma konfidentsiaalsust, välja arvatud juhul, kui nende kohustuste täitmine või õigussüsteemi vajadused nõuavad vastupidist.

Artikkel 5: Õiguskaitseametnikele on keelatud toime panna, õhutada või sallida mis tahes piinamist või muul moel julma, ebainimlikku või alandavat käitumist või karistamist.

Artikkel 6: Õiguskaitseametnikel on kohustus kaitsta vahi alla võetute ter vist ja vajaduse korral tagada meditsiiniline abi.

Artikkel 7: Õiguskaitseametnikel on keelatud toime panna mis tahes korruptsiooniakte.

Artikkel 8: Õiguskaitseametnikud peavad järgima seadust ja käesolevat koodeksit.

Lisa 2. Politseiametniku käitumiskoodeks

Politseiametniku käitumiskoodeks on vastu võetud Ülemaailmse Politseijuhtide Assotsiatsiooni poolt jaanuaris 1992 ja koosneb üheksast punktist.

1. Politseiniku põhikohustused sisaldavad:

- 1) ühiskonna teenimine;
- 2) elu kaitse;
- 3) vara kaitse;
- 4) kannatanu kaitse;
- 5) rahu säilitamine;
- 6) kõikidele inimestele vabadust, võrdsust ja õiglust tagavate õiguste kindlustamist.

Töökohustuste täitmisel politseiametnik peab täitma kõiki kohustusi:

- 1) erapooletult
- 2) eelistusteta
- 3) kiindumusteta
- 4) paha tahteta

2. Politseiametnik ei tohi kedagi diskrimineerida tema:

- 1) seisundi
- 2) soo
- 3) rahvuse või rassi
- 4) religiooni
- 5) poliitiliste veendumuste või taotluste pärast

3. Politseiametnik peab oma otsustusvabadust kasutama

- 1) vastutustundega
- 2) seaduse raames
- 3) juhindudes arukuse printsiibist

4. Jõu rakendamine

- 1) jõu, vägivalla rakendamine ei pea olema tarbetu
- 2) jõu rakendamine peab olema mõistlik kõigi asjaolude kohaselt
- 3) jõudu võib rakendada vaid suurima tagasihoidmisega ja pärast seda kui mõttevahetus, läbirääkimised, veenmine on ebasobivad või ebatõhusad.

Igal politseiametnikul tuleb hoiduda tarbetu valu tekitamisest, kannatuste tekitamisest, inimväärikuse alandamisest.

5. Politseiametniku usaldusväärsus

Teenistusalaselt saadud info tuleb hoida saladuses (välja arvatud juhud, kui kohustuste täitmine või seaduslik korraldus nõuab teisiti).

6. Politseiametniku ausus

- 1) politseiametnik ei tohi osaleda korruptsioonis ega altkäemaksus;
- 2) politseiametnik ei tohi andestada korruptsiooni ja altkäemaksu ka teistele politseiametnikele;
- 3) tuleb vältida igasugust käitumist, mis võiks ausust kompromiteerida;
- 4) tuleb tagasi lükata kõik annetused, kingitused, kohustuste võtmised, soodustused, vaevatasud, lubadused, töötused, mis võiks olla tõlgendatud kui ebaausa käitumise põhjendused.

7. Koostöö teiste politseiametnikega ja politseijõududega.

Ametivendi tuleb alati abistada põhjalikult, lugupidamisega ja vastutulelikkusega, keelatud on rivaalitsemine.

8. Kutsemeisterlikkus

Tuleb end pidevalt täiendada ja uusi teadmisi omandada.

9. Politseiametniku eraelu

- 1) Eraelus tuleb end ülal pidada viisil, mis ei diskrediteeri teda ennast ja tema kaudu ametit.
- 2) Käitumine vabal ajal peab olema eeskujuks teistele ja selline, mis äratab lugupidamist kogukonnas, kus politseiametnik elab ja töötab. See käitumine peab olema kindlasti väljaspool etteheiteid.

Lisa 3. Eesti õiguskaitseametnike eetikareeglid

Eesti Õiguskaitse ametnikele kehtestatavad eetikareeglid ja tegevusvaldkonnad tulenevad avaliku teenistuse eetikakoodeksist (01.04.2013. a kehtivuse kaotanud avaliku teenistuse seaduse lisas olev avaliku teenistuse eetikakoodeks kehtib niikaua, kuni ametnikueetika nõukogu kiidab heaks uue ametnike eetikakoodeksi).

1. Suhtumine inimesesse kui kõrgeimasse väärtusesse (inimõiguste ja -vabaduste kaitse; inimväärikuse kaitse).
2. Oma rolli sotsiaalse tähenduse sügav mõistmine (vastutustunne riigi ja rahva ees).
3. Õiguskaitseametnikele seadusega antud õiguste mõistlik ja humanne kasutamine (kooskõlas sotsiaalse õigluse, kodanikukohuse, ametialaste kohustuste kõlbelisuse põhimõtetega).
4. Printsipiaalsus, mehisus, kompromissitus, ennastsalgavus võitluses kuritegevusega, sh eelarvamustevabadus ja objektiivsus otsuste tegemisel.
5. Isikliku käitumise laitmatus nii ametis kui ka isiklikus elus (äraostmatus, mure ametiau ja ametniku maine pärast).
6. Teadlik distsipliin, vastutustunne ülesannete täitmise eest (ka kutsesolidaarsus, vastastikune abi ja üksteise toetamine), julgus, riskivalmidus, valmisolek tegutseda ekstreemsetes olukordades.
7. Kutsemeisterlikkuse pidev täiustamine (teadmiste täiendamine kutse-eeetika, etiketi ja takti valdkonnas, üldise kultuuritaseme tõstmine, silmaringi laiendamine).

Lisa 4. Ametnikueetika nõukogu tööpõhimõtted

Ametnikueetika nõukogu on Vabariigi Valitsuse poolt Rahandusministeeriumi juurde moodustatud nõukogu, mille tegevuse eesmärk on ametnike põhiväärtuste ja ametnikueetika tugevdamine.

Avaliku teenistuse seaduse § 12 lg 9 selgitatakse eetikanõukogu töö olemust ja põhimõtteid.

Eetikanõukogu on oma ülesannete täitmisel sõltumatu.

Eetikanõukogu koosseisu kehtestab Vabariigi Valitsus rahandusministri ettepanekul kuni kolmeks aastaks.

Eetikanõukogu kinnitab ametnike eetikakoodeksi ja toetab selle ühetaolist rakendamist.

Eetikanõukogu ülesanded on:

- 1) anda selgitusi ametnike eetikakoodeksi rakendamiseks;
- 2) nõustada ametnikke ja ametiasutusi ametnikueetika küsimustes;
- 3) anda ametniku pöördumisel seisukoht tema teo või käitumise vastavuse kohta ametniku eetikanõuetele;
- 4) analüüsida ametnike eetikakoodeksi rakendamist ja eetikakoodeksi muutmise vajadust;
- 5) osaleda ametnikueetika strateegilisi arengusuundi määravate arengukavade ja õigusaktide koostamisel.

Eetikanõukogul on õigus:

- 1) saada riigi- ja kohaliku omavalitsuse üksuse ametiasutuselt oma tööks vajalikku informatsiooni, dokumente ja selgitusi;
- 2) kaasata küsimuste lahendamisse eksperte ja teisi isikuid ning moodustada töörühmi.

Ametnikul on õigus pöörduda selgitustaotlusega eetikanõukogu poole käesoleva paragrahvi lõikes 5 nimetatud küsimustes.

Eetikanõukogul on õigus keelduda käesoleva paragrahvi lõike 5 punktides 2 ja 3 nimetatud ülesande osas ametniku pöördumisel seisukoha andmisest, kui:

- 1) samas asjas on ametniku suhtes algatatud distsiplinaarmenetlus;
- 2) ametnik ei ole püüdnud küsimust lahendada ametiasutuse siseselt;
- 3) ametnik on pöördunud eetikanõukogu poole teda mitte puudutavas asjas.

Eetikanõukogu täpsemad ülesanded ja töökorralduse alused kehtestab Vabariigi Valitsus määrusega.

Ametnikueetika nõukogu tööpõhimõtted on (heaks kiidetud ametnikueetika nõukogu 28.11.2013 koosolekul)

I Juhtimine

1. Ametnikueetika nõukogu (eetikanõukogu) tööd juhib esimees, tema äraolekul eetikanõukogu esimehe poolt määratud liige.
2. Juhul kui eetikanõukogu esimees on jätnud asendaja määramata või esimehe määratud asendusesimees on ära, asendab eetikanõukogu esimeest vanim kohalolev eetikanõukogu liige.

II Töövormid ja koosolekute sagedus

3. Eetikanõukogu ülesannete täitmise peamine töövorm on koosolek, eetikanõukogu võib kasutada ka teisi töövorme (nt elektrooniline koosolek). Elektrooniline koosolek kutsutakse kokku eelkõige kiireloomuliste küsimuste lahendamiseks.
4. Eetikanõukogu korralised koosolekud toimuvad vähemalt neli korda aastas ja nende toimumise kuupäevad lepitakse kokku koosoleku viimase

küsimusena. Erakorralised koosolekud kutsutakse kokku juhul, kui küsimuse lahendamiseks ei ole võimalik kasutada elektroonilist koosolekut.

5. Eetikanõukogu koosoleku kutsub kokku eetikanõukogu esimees. Eetikanõukogu koosolek korraldatakse eetikanõukogu esimehe algatusel või juhul, kui koosolekut nõuab vähemalt 1/3 nõukogu liikmetest.

III Päevakord

6. Eetikanõukogu koosoleku päevakorra kinnitab eetikanõukogu esimees.

7. Eetikanõukogu liikmetel on õigus esitada eetikanõukogu esimehele ettepanekuid teemade lisamiseks koosoleku päevakorda.

8. Eetikanõukogule suunatud küsimused saadetakse kirjalikult e-posti aadressile eeatika@fin.ee.

9. Eetikanõukogule suunatud küsimuste lisamise koosoleku päevakorda otsustab eetikanõukogu esimees. Vajadusel küsib esimees teema päevakorda lisamise kohta eetikanõukogu liikmete arvamust.

10. Eetikanõukogu koosoleku päevakorra projekti valmistab ette eetikanõukogu sekretär ja esitab eetikanõukogu esimehele kinnitamiseks.

11. Eetikanõukogu koosolekutel ei käsitleta juhtumeid, kui:

(1) ametniku esitatud pöördumise osas on algatatud distsiplinaar-menetlus;

(2) ametnik on pöördunud eetikanõukogu poole teda mitte puudutavas asjas;

(3) ametnik ei ole püüdnud küsimust lahendada ametiasutuse siseselt;

(4) küsimuse lahendamine kuulub teise asutuse pädevusse.

12. Asutuste ja ametnike pöördumistele, mida eetikanõukogu koosolekute päevakorda ei lisata, vastab eetikanõukogu sekretär vastavalt esimehe juhistele.

13. Eetikanõukogu pädevusse kuuluvad järgmiste sihtrühmadega seotud küsimused: ministriumides, ametites, inspeksioonides, maavalitsustes

ja teistes riigi ametiasutustes, põhiseaduslikes institutsioonides ja kohaliku omavalitsuse ametiasutustes teenistusse võetud ametnikud.

14. Üldjuhul ei kuulu eetikanõukogu pädevusse järgmiste sihtrühmadega seotud küsimused:

- (1) riigi- ja kohaliku omavalitsuse ametiasutuste töötajad;
- (2) riigi- ja kohaliku omavalitsuse ametiasutuse hallatavate asutuste, riigi- ja kohaliku omavalitsuse osalusega äriühingute, sihtasutuste ja mittetulundusühingute töötajad;
- (3) Riigikogu ja Euroopa Parlamendi liikmed;
- (4) Vabariigi President;
- (5) Vabariigi Valitsuse liikmed;
- (6) kohtunikud;
- (7) õiguskantsler;
- (8) riigikontrolör;
- (9) riiklik lepitaja;
- (10) kohaliku omavalitsuse volikogu liikmed;
- (11) valla- või linnavalitsuse liikmed, osavalla- või linnaosavanemad.

IV Ülesannete täitmise protseduur

15. Eetikanõukogu päevakorda lisatud üksikjuhtumid - eetikanõukogu sekretär valmistab ette juhtumiga seotud materjalid ja eetikanõukogu otsuse eelnõu.

16. Eetikanõukogu koostatavad juhendmaterjalid (head tavad, selgitused) – eetikanõukogu sekretär valmistab ette taustamaterjalid ning juhendmaterjali projekti.

17. Meedia poolt esitatud päringud - eetikanõukogu võib küsimuse lisada oma päevakorda ja anda teemaga seoses üldiseid soovitusi, töötada välja valdkondliku juhendmaterjali või olemasolevat muuta või täiendada.

18. Eetikanõukogu esimees võib määrata oma liikmete hulgast ettekandjaid, kes vastutavad eetikanõukogu seisukohtade ettevalmistamise eest.

V Koosolek

19. Eetikanõukogu sekretär edastab eetikanõukogu korralise koosoleku materjalid eetikanõukogu liikmetele hiljemalt viis tööpäeva ja era- korralise koosoleku materjalid hiljemalt kolm tööpäeva enne koosoleku toimumist.

20. Elektroonilise koosoleku korral korraldab eetikanõukogu esimees materjalide saatmise e-posti vahendusel eetikanõukogu liikmetele, määrates tähtaja, mille saabudes peab eetikanõukogu liige olema oma seisukohad esitanud eetikanõukogu esimehe poolt näidatud adressaadile.

21. Eetikanõukogu on otsustusvõimeline, kui koosolekust võtavad osa eetikanõukogu esimees ja vähemalt pool eetikanõukogu liikmetest. Nõutud kvoorumi puudumisel kutsub eetikanõukogu esimees esimesel võimalusel kokku uue koosoleku.

22. Eetikanõukogu võtab vastu otsuse koosolekust osavõtjate häälteenamusega. Häälte võrdselt jagunemisel on otsustavaks eetikanõukogu esimehe hää. Eriarvamused protokollitakse.

23. Eetikanõukogu otsused (selgitused ja seisukohad) on põhjendatud.

24. Eetikanõukogu esimehel on õigus kutsuda päevakorras oleva küsimuse arutamiseks eetikanõukogu koosolekust osa võtma koosseisu mittekuluvaid isikuid.

25. Eetikanõukogu koosolekud protokollitakse ja protokollile kirjutavad alla eetikanõukogu esimees ja sekretär.

26. Eetikanõukogu koosoleku protokollitakse:

- (1) koosoleku toimumise aeg ja koht;
- (2) koosolekul osalenud eetikanõukogu liikmete ja kutsutud isikute nimekiri;
- (3) koosoleku päevakord;
- (4) koosoleku päevakorrapunktide osas toimunud arutelu lühikokkuvõtte;
- (5) koosolekul vastu võetud otsused koos hääletustulemustega;

- (6) otsuse suhtes eriarvamusele jäänud eetikanõukogu liikme eriarvamus;
- (7) koosolekul osalema kutsutud isiku sõnavõtu lühikokkuvõtte;
- (8) muud olulist tähtsust omavad asjaolud;
- (9) koosoleku juhataja ja protokollija nimi ja allkiri.

VI Suhtlemine avalikkusega

- 27. Eetikanõukogu suhtlemine avalikkusega toimub lähtuvalt kommunikatsiooniplaanist.
- 28. Eetikanõukogu ülesannetega seotud otsused avaldatakse avaliku teenistuse veebilehel (v.a. eetikanõukogu töökorralduslikud otsused).
- 29. Eetikanõukogu otsused avaldatakse eetikanõukogu blanketil.
- 30. Eetikanõukogu kõneisikuks on üldjuhul eetikanõukogu esimees, kui eetikanõukogu või selle esimees ei ole kokku leppinud teisiti.

VII Teenindamine

- 31. Eetikanõukogu asjaajamist korraldab sekretär, kes ei ole nõukogu liige. Sekretär valmistab ette eetikanõukogu koosolekute päevakorra projekti, eetikanõukogu otsuste ja seisukohtade projekti, korraldab eetikanõukogu koosolekute ja otsuste protokollimist, korraldab pöördumistele vastamist ning täidab teisi ülesandeid, milleks eetikanõukogu teda on volitanud.
- 32. Mitteametnikest eetikanõukogu liikmetele makstakse eetikanõukogu töös osalemise eest tasu. Tasu makstakse koosolekul (sh elektroonilise koosolekul) osalemise eest.
- 33. Eetikanõukogu liikmetele hüvitatakse soovi korral eetikanõukogu koosolekul osalemisega kaasnenud mõistlikud riigisisese transpordi kulud. Hüvitamine toimub vastavalt Rahandusministeeriumi kulude hüvitamise korrale bensiinikviitungi või ühistranspordi pileti alusel pärast koosolekut.